

ΟΙ ΜΙΝΩΙΚΟΙ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΓΙΑΜΑΛΑΚΗ*

Μεταξὺ τῶν μινωικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς γνωστῆς ἐν Ἡρακλείῳ Συλλογῆς Γιαμαλάκη¹ λίαν σημαντικὴν θέσιν κατέχουν οἱ μινωικοὶ σφραγιδολίθοι, περὶ τοὺς τριακοσίους πεντήκοντα τὸν ἀριθμόν. Πρόκειται περὶ μιᾶς τῶν πληρεστέρων καὶ διδακτικωτέρων συλλογῶν τοῦ εἵδους ἐκείνου τῆς μινωικῆς μικρογλυπτικῆς, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ κυρίαν πηγὴν ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης τῶν μινωιτῶν. Ἀντιπροσωπεύει ὅλας τὰς περιόδους καὶ ἐπιδεικνύει μοναδικὴν ποικιλίαν λίθων καὶ σχημάτων. Ἡ δημοσίευσίς οὕτω τοῦ τμήματος τοῦτου τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη θέλει παρὰσχη εἰς τοὺς μελετητὰς ἀξιόλογον ὄλικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἄφθονα θὰ προέλθουν διδάγματα.

Εὐκόλως διαχωρίζει τις τὴν τάξιν τῶν πρωιμωτέρων ΠΜΙΙΙ-ΜΜΙΙ σφραγιδολίθων, ἰδιαίτερος γνώριμον καταστᾶσαν μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ κλασσικοῦ ἔργου τοῦ Fr. Matz, Frühkretische Siegel, Berlin 1928. Τὰ κύρια σχήματά των εἶναι τὸ πρῖσμα, ὁ κύλινδρος, ὁ κῶνος, τὸ πλακίδιον, τὸ κομβίον, τὸ ἀλίδιον, τὸ περίσπτον, τὸ σφραγίδιον, ὁ σκαραβαῖος² μεταξὺ τούτων ὅμως διακρίνονται καὶ πλαστικαὶ ἀποδόσεις. Ἡ τάξις αὕτη περιλαμβάνει περίπου ἑκατὸν σφραγίδας. Πολυαριθμοτέρα εἶναι ἡ τάξις τῶν σφραγιδολίθων τῆς ἀκμῆς τῶν νεωτέρων ἀνακτόρων : ἐπικρατοῦν ἐκεῖ τὰ σχήματα τοῦ ἐπιεσμένου κυλίνδρου, τοῦ φακοειδοῦς καὶ τοῦ ἀμυγδαλοειδοῦς, καὶ μετὰ τούτων περιλαμβάνονται αἱ μᾶλλον ἀξιόλογοι ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης καὶ τεχνικῆς σφραγίδες. Φακοειδεῖς τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ κανόνα ἐκ κοινοῦ στεατίτου εἶναι αἱ σφραγίδες τῆς τρίτης τάξεως, τῆς ἐποχῆς τῆς παρακμῆς, ἀναγνωριζόμεναι μᾶλλον εὐχερῶς καὶ ἐκ τῆς προχειρότητος τῶν σχεδίων των. Εἶναι αἱ μᾶλλον ὀλιγάριθμοι τῆς Συλλογῆς. Εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν τάξιν ἀνήκουν σφραγίδες τινες δυνάμεναι νὰ χαρακτηρισθοῦν διὰ τὸ σχῆμά των, τὴν ἐξαίρετον τεχνικὴν των ἢ τὴν παράστασίν των ὡς ἀληθῆ ἀριστουργήματα τῆς μινωικῆς μικρογλυπτικῆς. Ἡ πληρότης τοῦ σχεδίου, ἡ ἁρμονία τῆς συνθέσεως καὶ ἡ λεπτότης τῆς ἐκτελέσεως ἐπὶ μικροσκοπικῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας ὄντως καταπλήσσουν.

*) Ἐκφράζω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν κ. Ν. Πλάτωνα, διὰ τὴν βοήθειαν καὶ καθοδήγησιν ποῦ μοῦ παρέσχε διὰ τὴν ἀρτιωτέραν ἐμφάνισιν τῆς ἐργασίας μου.

¹) Περὶ ταύτης βλ. «Κρητικὰ Χρονικά» Α' (1947) σ. 219 κ.ἑξ.

Εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις ἂν εἰς τὴν Συλλογὴν ἀντιπροσωπεύονται αἱ κυριώτεραι τῶν μινωικῶν περιοχῶν τῆς νήσου καὶ τοῦτο λόγῳ τοῦ τρόπου τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἀντικειμένων : ἐφ' ὅσον οἱ λίθοι δὲν προέρχονται ἐξ ἀνασκαφῶν, ἀλλὰ ἡγοράσθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς παρὰ χωρικῶν, εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τῶν ὁποίων σπανίως δύναται τις νὰ βασισθῇ διὰ νὰ καθορίσῃ τὴν προέλευσίν των, καθίσταται ὀδύνητος ἡ κατανομὴ κατὰ περιοχὰς εἰς ὁμάδας διὰ τὴν μελέτην τῶν μεταξὺ τούτων σχέσεων. Ὁ συλλογεὺς Γιαμαλάκης περισυνέλεξε τούτους ἐν μέρει ἐν Ἡρακλείῳ ἀγοράζων παρὰ τῶν προσκομιζόντων χωρικῶν, ἐν μέρει κατὰ τὰς μεταβάσεις του εἰς διάφορα χωρία τῆς Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Κρήτης. Κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν πωλητῶν ἢ πλειονότης τῶν λίθων προέρχεται ἀπὸ τάφους. Εἶναι ἄλλως γνωστὸν ὅτι πράγματι τὰ μινωικὰ νεκροταφεῖα ἔδωσαν τοὺς περισσότερους κατὰ τὰς ἀνασκαφάς. Βεβαίως δὲν λείπουν οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰς οἰκίας. Πολλοὶ προέρχονται ἀσφαλῶς ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Κνωσοῦ, ἀκόμη ὅμως περισσότεροι — μάλιστα τῆς πρώτης τάξεως — ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Μαλίων. Οἱ περισσότεροι τούτων περισυλλέγονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν καλλιεργουμένων ἀγρῶν, μάλιστα, μετὰ ἀπὸ περίοδον βροχῶν. Εἰς τοὺς δημοσιευθησομένους καταλόγους θὰ σημειωθῇ ὁ τόπος προελεύσεως, ἐφ' ὅσον οὗτος κατέστη γνωστός.

Ὁ μέγας ἀριθμὸς καὶ ἡ ποικιλία τῶν λίθων δὲν ἐπιτρέπει τὴν δημοσίευσιν ὁλοκλήρου τοῦ ὕλικοῦ ταυτοχρόνως. Διὰ τοῦτο ἐκρίθη ἀναγκαῖον ὅπως γίνῃ ἡ δημοσίευσιν τμηματικῶς καὶ κατὰ κατηγορίας, ἀκολουθουμένου τοῦ συστήματος κατανομῆς εἰς ταύτας, τὸ ὁποῖον, βάσει τῆς κυρίας χρονολογίας καὶ τοῦ σχήματος, καθώρισεν ὁ Matz. Ἡ κατάταξις τούτου ἐκρίθη ὥς ἐπιβαλλομένη, λόγῳ τῆς σαφηνείας της καὶ τῆς πληρότητός της. Τὰ χρονικὰ πλαίσια παραμένουν κατ' αὐτὴν εὐρέα, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι ἀσφαλές νὰ στηριχθῇ τις εἰς χρονολογικὴν βάσιν, περιλαμβάνονσαν περαιτέρω ὑποδιαίρεσεις.

Τῶν ΠΡΩΤΟΚΡΗΤΙΚΩΝ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΩΝ ὁ Matz διαστέλλει δύο μεγάλας ὁμάδας : τὴν ὁμάδα τῶν σφραγιδολίθων μὲ μίαν μόνην σφραγιστικὴν ἐπιφάνειαν (κυλίνδρων, σφραγιδίων, κώνων, κομβίων κλπ.) καὶ τὴν ὁμάδα τῶν μὲ περισσότερας σφραγιστικὰς ἐπιφανείας, δηλαδὴ τῶν πρισμάτων, διακρινομένων καὶ τούτων εἰς τετράπλευρα καὶ τρίπλευρα. Διὰ τὴν χρονολόγησίν των εἶναι γνωστόν, ὅτι συνέβαλον ὅχι ὀλίγον τὰ διδάγματα ἐκ τῶν πρωτοκρητικῶν κυκλικῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς. Τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεως των δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν διακοσμητικῶν καὶ ἄλλων θεμα-

των, παραλληλίζων ταῦτα μὲ τὰ ἐπὶ τῆς κεραμεικῆς μάλιστα ἀπαντῶντα ἀνάλογα. Ὅπως οὐδέποτε ὁμως ἀσφαλῆς κατὰτάξις τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δύναται νὰ γίνη. Ἡ ὑπὸ τοῦ Evans παρεχομένη κατὰτάξις εἰς τὰς ὑποδιαρέσεις ἐκάστης περιόδου κρίνεται ριποκίνδυνος. Τὰ μικροσκοπικὰ ταῦτα ἔργα τῆς μινωικῆς μικρογλυπτικῆς δὲν παρέχουν ἱκανὰ στοιχεῖα διὰ τὴν τοιαύτην κατὰτάξιν. Ἡ ἐξέλιξις τῶν σχημάτων δὲν εἶναι ραγδαία· ὁρισμένοι τύποι δὲν ἐξαφανίζονται, ὅταν ἄλλοι ἐπικρατοῦν καὶ μεγάλη ποικιλία σχημάτων ἐξακολουθεῖ, φαίνεται, νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ μακρότατον χρόνον². Τοῦτο εἶναι καταφανὲς εἰς τὰς σφραγίδας τῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς. Ἀλλὰ οὔτε ἡ ἐξέτασις τῆς τεχνικῆς παρέχει βάσιν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Ὁ σφραγιδογλύφος δὲν ἔχει μεγάλην ἐλευθερίαν περὶ τὰ μέσα τῆς ἀποδόσεως: ἡ ὕλη καὶ ἡ παράστασις σχεδὸν τοῦ ὑπαγορεύουν καὶ τὰ μέσα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως. Γενικῶς, ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης εἶναι αἰσθητὸν ὅτι κατ' ἄρχῃς ἐχρησιμοποιήθησαν μαλακαὶ ὕλαι, ὁ στεατίτης καὶ τὸ ἐλεφαντοστοῦν, ἀκολούθως δὲ καὶ ἡμιπολύτιμοι σκληροὶ λίθοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ γλυπτικὴ ἀπῆτει μεγάλην δεξιοτεχνίαν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ χρῆσις τοῦ στεατίτου.

Α) ΠΡΙΣΜΑΤΙΚΟΙ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ

Ἐθεώρησα μεθοδολογικῶς σκόπιμον νὰ προτάξω τὴν δημοσίευσιν τῶν πρισματικῶν σφραγιδολίθων τῆς Συλλογῆς, ἀνερχομένων περίπου εἰς πενήκοντα.

Καὶ ἐνταῦθα οἱ τρίπλευροι εἶναι ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι τῶν τετραπλεύρων: ἐκ τῶν 49 τοῦ πίνακος μόνον 6 εἶναι τετράπλευροι. Πάντες εἶναι τετρημένοι κατὰ τὸν ἄξονά των διὰ τὴν ἐξάρτησίν των. παρέχοντες οὕτω οἱ πρῶτοι τρεῖς, οἱ δεῦτεροι τέσσαρας ἐπιμήκεις σφραγιστικὰς ἐπιφανείας. Καὶ ἐπὶ τῶν σφραγιδολίθων τῆς δημοσιευομένης οἰκίας εἶναι εὐχερὲς νὰ παρακολουθῇ τις τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τριπλεύρου πρίσματος. Τὰ παλαιότερα πρίσματα ἀσφαλῶς εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ σφραγιστικὴ ἐπιφάνεια τείνει πρὸς τὸ τετράγωνον. Τὸ μῆκος τοῦ ἄξονος οὕτω, σχετικῶς πρὸς τὸ πλάτος, εἶναι βραχὺ καὶ οἱ ἰσοσκελεῖς τριγωνικαὶ πλευραὶ, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει φθορά, σχηματίζουν σαφεῖς ἀκμὰς μετὰ τῶν ὀρθογωνίων. Τὸ σχῆμα τοῦτο βαθμὴδὸν

²) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐπιβίωσις τοῦ τριπλεύρου πρίσματος (βλ. λίθους 8 καὶ 9) κατὰ τὴν δευτέραν ἀκμὴν τῶν ἀνατόρων. Μεγάλῃ ποικιλίᾳ σχημάτων ἐμφανίζεται εἰς τοὺς κυκλικοὺς τάφους τῆς Μεσαρᾶς (ἰδίᾳ εἰς τὸν τοῦ Πλατάνου).

ἐξελίσσεται ἐπιμηκυνόμενον καὶ αἱ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι μεταβάλλονται ἐξ ὀρθογωνίων εἰς ἔλλειψοειδεῖς, οὕτως ὥστε αἱ τριγωνικαὶ πλευραὶ ἀπὸ ἐπιπέδων μεταβάλλονται εἰς κυρτὰς καὶ αἱ ἀκμαὶ τῶν γίνονται μᾶλλον καμπύλαι. Εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην συνετέλεσαν, φαίνεται, καὶ λόγοι τεχνικοί, διότι ὁ στεατίτης δὲν εἶναι πολὺ κατάλληλος διὰ τὴν κατασκευὴν ὀξεῖων ἀκμῶν καὶ ταχέως φθείρονται αἱ ἀκμαὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καμπυλούμεναι, ὥς ἐπίσης καὶ λόγοι αἰσθητικοί, ἀκριβοτέρας προσαρμογῆς τῆς παραστάσεως ἐντὸς ἔλλειψοειδοῦς χώρου. Ἡ ἔλλειψοειδὴς ἐπιφάνεια, ἡ ὁποία εἰς τὸν στεατίτην διαμορφώνεται χονδροειδῶς, εἰς τὸν σκληρὸν λίθον ἀποκτᾷ κανονικὸν σχῆμα καὶ συχνὰ περιβάλλεται ὑπὸ λεπτοτάτης αὐλακός³. Οὕτω διεμορφώθη ἰδιότυπον καὶ λίαν περιέχον σχῆμα. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην δὲν παρατηροῦμεν ἀντιστοίχως ἐπὶ τῶν τετραπλεύρων πρισμάτων, ἴσως διότι αἱ ὀρθογώνιοι ἐπιφάνειαι ἦσαν καταλληλότεραι διὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἀπόδοσιν ἱερογλυφικῶν σημείων, τὰ ὅποια ἀπαντοῦν σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν πρισμάτων τούτων. Ἀκριβῶς ὁμοῦς ἐκ τούτου ἡ ἐπιμήκυνσις εἶναι ἔτι μεγαλύτερα παρὰ εἰς τὰ τρίπλευρα. Ἐνίοτε τὸ τετράπλευρον πρίσμα γίνεταί ἐπιμήκης πλακίδιον μὲ δύο κυρίας σφραγιστικὰς ἐπιφανείας, τῶν δύο ἄλλων πλευρῶν κατασκευαζομένων ἐπίτηδες στενωτέρων.

Ἡ ὕλη τῶν περισσοτέρων σφραγίδων εἶναι στεατίτης διαφόρων ἀποχρώσεων. Ὀλίγαι εἶναι κατεσκευασμέναι ἐξ ἡμιπολυτίμων σκληρῶν λίθων καὶ αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι τετράπλευρα πρίσματα. Ὁρείαι κρύσταλλοι, σαρδώνυξ καὶ σάρδιος, ἱάσπις καὶ ἄλλοι ὥραῖοι λίθοι ἐχρησιμοποιήθησαν. Μοναδικὸν διὰ τὴν ὕλην τοῦ εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 χρυσοῦν τετράπλευρον πρίσμα, ὄντως βασιλικὴ σφραγὶς μὲ ἱερογλυφικὰ σημεία, ἀποδίδοντα πιθανῶς τοὺς τίτλους τοῦ κατόχου. Δύο ἄλλαι χρυσαῖ μινωικαὶ σφραγίδες τῆς αὐτῆς περιόδου εἶναι γνωσταί: ἡ πρώτη ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Συλλογέως Γιαμαλάκη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡεροκλείου καὶ ἔχει τὸ σχῆμα περιτέχνου σφραγιδίου⁴ ἡ δευτέρα, ἐν τῇ Συλλογῇ Γιαμαλάκη, ἔχει τὴν μορφήν πυροειδοῦς τετραλόβου περιήπτου, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις ὡς σφραγίδος δὲν εἶναι ἀπολύτως βεβαία⁴.

Διὰ τὰ παραστατικά καὶ διακοσμητικὰ θέματα τῶν σφραγίδων θὰ γίνῃ κατωτέρω ἰδιαιτέρος λόγος, μετὰ τὴν παράθεσιν τοῦ περιγραφικοῦ καταλόγου. Δέον νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὸν κατάλογον περιέλαβα δύο τρίπλευρους, ἀλλὰ μὲ κυρτὰς ἐπιφανείας σφραγίδας, αἱ ὁποῖαι ἀσφαλῶς ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν ἀκμὴν τῶν ἀνακτόρων: πρό-

³) Ὁ σφραγιδόλιθος 7 τοῦ δημοσιευομένου καταλόγου εἶναι τὸ μᾶλλον χαρακτηριστικὸν παράδειγμα.

⁴) Ἐν τῇ Συλλογῇ ὑπάρχει καὶ μία λιθίνη τορευτὴ ἡμικυλινδρική σφραγίς, περιεκαλυμμένη διὰ χρυσοῦ ἐλάσματος.

κειται περί τῶν σφραγίδων 8 καὶ 9, εὐχερῶς διακρινομένων ἐκ τῶν θεμάτων των, οὐχὶ ἀσυνήθων ἐπὶ τῶν ΜΜΠΠ-ΥΜΠ ἀμυγδαλοειδῶν ἢ φακοειδῶν σφραγίδων· ἡ δευτέρα μάλιστα τούτων ἔχει τὴν μίαν τῶν ἐπιφανειῶν ἄνευ γλυφῆς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΩΝ

Ὁ αὐξων ἀριθμὸς παραπέμπει εἰς τὰς ἀντιστοίχους φωτογραφίας τῶν πινάκων Α'· Γ' γενομένης ἐκ τῶν ἀποτυπωμάτων των. Ὁ ἀμέσως ἀκολουθῶν ἀριθμὸς εἶναι ὁ τῆς Συλλογῆς⁵. Ὅπου δὲν σημειοῦται τόπος προελεύσεως τυγχάνει οὗτος ἄγνωστος.

1. (3337) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ὄνυχος διαστάσεων $0,017 \times 0,007$ καὶ $0,005$. Ἐκτέλεσις ἀρίστη. α) Κυματοειδῶς ἐλίσσομένη γραμμὴ. τῆς ὁποίας τὰ κοῖλα πληροῦνται διὰ τριγυλλοῦ κοσμημάτων. β) Προσωπεῖον δίκην γοργονείου, μᾶλλον ὠοειδοῦς σχήματος. Ἐδηλώθησαν ὀφθαλμοὶ στρογγύλοι, ρὶς τριγωνική, στόμα, κόμη ἀκανθωτή, εὐρέα προεξέχοντα ὄτα. Ἐκ τοῦ κρανίου ἐκφύονται ἑκατέρωθεν διπλαῖ ἐλίσσόμεναι καὶ ἀπλούμεναι ὡς πτερυγία γραμμαί. Μικροὶ κυκλίσκοι πληροῦν τὰ κενὰ ἑκατέρωθεν τῆς γνάθου. γ) Ζευγὸς σιγμοειδῶς ἐλίσσομένων κοσμημάτων με λεπτὸν στέλεχος καὶ ἀπιοειδῆ ἄκρα. δ) Τρία ἱερογλυφικά σημεῖα: διπλοῦς πέλεκυς, διπλοῦς κλάδος, ὀφθαλμὸς (36, 99 καὶ 5 τοῦ καταλόγου Α ἱερογλυφικῶν σημείων τοῦ Evans⁶).

2. (3328) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ λευκοῦ ὑποροδίζοντος σαρκώνητος, διαστάσεων $0,02 \times 0,007$. Ἀποκεκρουσμένη τὸ ἓν ἄκρον. Λίαν ἐπιμελὴς ἐκτέλεσις. α) Προσωπεῖον δίκην γοργονείου, μᾶλλον στρογγύλον τὸ σχῆμα. Ἐδηλώθησαν στρογγύλοι ἀτενῶς βλέποντες, ὀφθαλμοί, ὀφρύες, ρὶς, στόμα με ὀδόντας ἐξέχοντας, εὐρέα, ἑκατέρωθεν ὄτα, προβάλλοντα κόμη ἠνωρθωμένη. Ἀπὸ τοῦ μετώπου ἐκβλαστάνουν ἐλίσσόμεναι ἑκατέρωθεν τοῦ προσώπου γραμμαί. Ἀνάλογοι, ἀλλὰ μικρότεροι, φύονται ἐκ τοῦ λαμοῦ. Μηνοειδῆ πληρωτικά κοσμήματα. β) Ἐπὶ δικτυωτῆς ἐπιφανείας τρεῖς κρίκοι με καμπυλωμένην διάμετρον καὶ ἐπιφάνειαν γραμμωτήν. γ) Ἐξ ὁμοίου κρίκου βλαστάνουν ἑκατέρωθεν ἀντιστρόφως διὰ ἐλίσσομένων στελεχῶν πεταλοειδῆ φύλλα. Φυλλίδια συνακολουθοῦν εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τοῦ θέματος. δ) Ἐκ καθέτου γραμμωτῆς ἐλλείψεως βλαστάνουν ἀντιστρόφως γραμμωτὰ φύλλα με ἐλίσσόμενα ἄκρα. Φυλλίδια συνακολουθοῦν εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τοῦ θέματος.

⁵) Οἱ ἀριθμοὶ τῶν σφραγίδων τῆς Συλλογῆς ἄρχονται ἀπὸ τοῦ 3000.

⁶) Ἡ ἀποτύπωσις ἐγένετο ἀντιστρόφως. Ὁ διπλοῦς πέλεκυς προηγείται.

Πρισματικοί μινωικοί σφραγιδόλιθοι της συλλογής Γιαμαλάκη

Πρισματικοί μινωικοί σφραγιδόλιθοι της συλλογής Γιαμαλάκη

3. (3003) Ἱεράπετρα. Τετράπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ σαρδώνυχος, μὲ τὰς δύο πλευρὰς στενωτέρας, ὥστε νὰ παρέχεται μορφὴ πλακιδίου, διαστάσεων $0,011 \times 0,006$, καὶ $0,004$. Ἐπιμελὴς ἐκτέλεσις. Αἱ δύο στεναὶ πλευραὶ φέρουν ἀπλᾶς γλυφάς. Ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων: α) Κυβιστητὴρ κυρτούμενος ἀναστρόφως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ κεφαλὴ του κοσμεῖται ἀκτινοειδῶς. Ἐκατέρωθεν δύο δυσκαθόριστα ἀντικείμενα, πιθανῶς ὄφεις. β) Μικρὰ ἔλαφος μὲ διακλαδιζόμενα κέρατα.

4. (3279) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστάσεων $0,017 \times 0,005$. Κολοβὴ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ μέρος τῆς δευτέρας. α) Δύο μακροὶ ἰχθύες παραλλήλως καὶ ὁμορρόπως βαίνοντες, μὲ ἀκάνθας. Μέρος τοῦ ἐνὸς ἀπεκροῦσθη. β) Ζητοειδὲς περιστρεφόμενον σύστημα μὲ θυσσανωτὰς ἀπολήξεις. Πτερυγία συνακολουθοῦν εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν. γ) Δικτυωτὸν ὀρθογώνιον.

5. (3325) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ, διαστάσεων $0,017 \times 0,005$. Διατήρησις καλὴ μὲ ἐλαφρὰν φθορὰν κατὰ τὰς ἀκμὰς. Καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἱερογλυφικὰ σημεῖα μὲ ἔξαιρετικὴν λεπτότητα καὶ ἐπιμέλειαν γλυφέντα: α) Πρόχους μὲ πόδα καὶ πρόχυσιν (40 εἰς τὸν κατάλογον Α. Evans), λόγχη (14), ἀμφορεὺς (50 τοῦ ἱερογλυφικοῦ Β: εἰς τὸν κατάλογον Α δὲν περιλαμβάνεται). β) Τὸ ὑπὸ Evans ὡς *template* χαρακτηριζόμενον σημεῖον (19), δρύφακτον (44), σημεῖον ἄγνωστον καὶ ἄνευ προφανοῦς συγγενείας πρὸς ἄλλο ἱερογλυφικόν, μορφῆς εὐρέος Π μὲ νεύουσας ἄνω ἐξοχὴν. γ) Δικτυωτὸν φράγμα (46), κόπανος (24), κεφαλὴ ὄνου (68). δ) Ἀροτρον, (27) κεφαλὴ λύκου (73), λόγχη (14).

6. (3182) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,017 \times 0,008$ καὶ $0,005$. Αἱ στενωτέραι πλευραὶ φέρουν ἀπλᾶς γλυφάς. Αἱ ἄλλαι δύο: α) Ἀκατανόητον κόσμημα μὲ ἀκιδωτὰς ἐκβλαστήσεις. β) Διπλοῦν πριονοειδὲς κόσμημα ἢ ἐργαλεῖον.

7. (3111) Σητεία. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ σαρδώνυχος μὲ ἑλλειψοειδεῖς, ὑπὸ αὐλακος περιβαλλομένης, σφραγιστικᾶς ἐπιφανείας, διαστ. $0,014 \times 0,01$. Ἐκτέλεσις ἀρίστη. α) Κομπὸς αἶγαςρος προσπίπτων ἐπὶ τὰ γόνατα. Τὸ σῶμά του διασταυροῦται μὲ σιγμοειδὲς φυτικὸν κόσμημα. β) Μυθικὸν ζῷον μὲ σῶμα λέοντος καὶ κεφαλὴν ἴσως ἀνθρωπίνην, φέρουσας διανοιγόμενα κέρατα. Πληρωτικὰ κοσμήματα σιγμοειδοῦς, μαστιγοειδοῦς καὶ ἐγκέντρου κύκλου. γ) Ἱερογλυφικὰ σημεῖα: Βέλος (13), μυστήριον ἢ κοπεὺς (18), ἄνθρωπος ὀκλάζων, ἐν καταγραφῇ ἀποδοθεὶς (2). Ἐπὶ τοῦ πεδίου μικρὸν ἄμμα.

8. (3339) Βασιλικὰ Ἀνώγεια. Τριεδρὸς σφραγὶς ἐκ πρασίνου ἰάσπιδος μὲ κυκλοτερεῖς καὶ κυρτὰς σφραγιστικὰς ἐπιφανείας, διαστ.

0,02×0,019 μ. Ἀνήκει εἰς τὴν βαν περίοδον ἀκμῆς, περιελήφθη ὅμως εἰς τὸν κατάλογον λόγῳ τοῦ σχήματός της. Ἐκτέλεσις ἐξαιρετική. α) Δύο ταῦροι ἀντιθετικῶς καὶ ἀντινώτως διασταυρούμενοι, κερατίζοντες ἀλλήλους μὲ τὰς κεφαλὰς πρὸς τὰ ὀπίσω ἐστραμμένες. Μεταξὺ τῶν κεράτων, διαγραφόντων ἡμικύκλιον, ἐδηλώθη ἀμυδρῶς διπλὸς πέλεκυς, τοῦ ὁποῖου ὁ κοντὸς ἐξικνεῖται μέχρι κάτω. β) Τὰ πρόσθια ἡμίτομα δύο ταύρων ἀντιθετικῶς καὶ ἀντιστρόφως τοποθετημένα καὶ παριστώμενα ὡς ἐκ κοινοῦ σώματος προβάλλοντα. Ὅπισθεν τῶν ταύρων, ἐπίσης ἀντιστρόφως, τὸ ἄνω ἥμισυ ἀνδρῶν εἰς στάσιν κρατούντων τι, ἴσως σχοινίον συγκρατήσεως τῶν ζώων. γ) Ταῦρος εἰς τὴν γνωστὴν στάσιν τοῦ στρέφοντος πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάτω τὴν κεφαλὴν. Φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ νὰ ἐκβάλῃ διὰ τοῦ προσθίου ποδὸς βέλη καρφωθέντα ἐπὶ τοῦ κρανίου του, σαφῶς διακρινόμενα.

9. (3118) Λασηθι. Ὅμοιου σχήματος καὶ ἐποχῆς τριέδρος σφραγὶς ἐκ μέλανος λίθου, διαστ. 0,012 × 0,014. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Παραστάσεις μόνον ἐπὶ τῶν δύο ἐδρῶν: α) Ἐσχηματοποιημένη παράστασις πτηνοῦ μὲ ἐκτεταμέναν πτέρυγαν. β) Κόσμημα σχήματος T καὶ δικτυωτόν, ἴσως σχηματοποίησις ἰστίων πλοίου.

10. (3167) Μάλια. Μικρὰ τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ὀρείας χρυστάλλου, διαστ. 0,012 × 0,008. Αἱ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἐλλειψοειδεῖς μὲ αὐλάκωσιν κύκλῳ. Ἡ παράστασις ἐγένετο διὰ χαράξεων καὶ ὀπῶν τρυπάνου. α) Σχηματικὴ παράστασις τετράποδος¹. β) Σχηματικὴ δήλωσις διώτων ἀγγείων, ἀντιθετικῶς ἐκατέρωθεν γραμμῆς τοποθετημένων. γ) Σχηματικὴ παράστασις ἀνθρωπίσκων, ἀντιθετικῶς καὶ ἀντιστρόφως ἐκατέρωθεν λοξῆς γραμμῆς δηλωθέντων.

11. (3021). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,013 × 0,012. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι κυκλικαί. α) Παράστασις ἐν κύκλῳ τετράποδος, ἴσως κυνός, ὑποῦντος τὸν ἐμπρόσθιον πόδα. Ἄνω βούκρανον, κάτω τριγωνικὸν δυσδιάκριτον ἀντικείμενον. β) Ἄνθρωπος κατ' ἐνώπιον καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀνορθούμενον δυσκαθόριστον τετράποδον. γ) Δύο ἀντιθετικῶς τοποθετημένα ἐν στενῇ προσαρμογῇ ὄντα, ἴσως τρωκτικὰ ἢ ὄστρεα.

12. (3073) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,01 × 0,011. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Εὐκρινῆς καὶ ἐπιμελὲς ἀπόδοσις. α) Αἶγαγρος κυρτούμενος καὶ ἐκτείνων τὰ μέλη του εἰς στάσιν ἐξαμβλωματικήν. β) Κύων καὶ πρὸ ταύτης τὸ μικρόν της, στρέφον πρὸς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν. γ) Τετράπου (ἡμίονος ἢ ταῦρος) καὶ ἄνω τούτου κεφαλὴ ζώου ἐν κατατομῇ.

¹) Κατὰ τὴν φωτογράφησιν αἱ ἀποτυπώσεις τῆς σφραγίδος ἀτυχῶς ἐτέθησαν ἀντιστρόφως.

13. (3266). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,011×0,009. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Ἀποκεκρουσμένη ὀλίγον, μάλιστα κατὰ τὴν μίαν ἔδραν. α) Κερασφόρον ζῶον (αἶγαγρος;) βόσκον. Ἄνω δυσδιάκριτα ἀντικείμενα. β) Τετράπουν, πιθανῶς ταῦρος, στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν, ἣ ὁποία φαίνεται ὡς ἀπεσπασμένη. γ) Κολοβὴ παράστασις: διακρίνονται πιθανῶς πόδες ἀνθρώπου καὶ ἐκατέρωθεν δύο ἐξηρημένα ἀντικείμενα.

14. (3327). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἀνοικτοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. 0,01×0,01. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Προσπίπτον ζῶον, ἴσως κύων, στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν⁸. β) Δύο ἀντιστρέφως σκιριτῶντες δελφῖνες ἐντὸς ἀκανθωτοῦ κύκλου. γ) Δυσκαθόριστος παρῴστασις, ἴσως σκορπιῶν.

15. (3295). Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,011×0,012. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Αἶγαγρος στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω. β) Κωδωνόσχημον δυσκαθόριστον ἀντικείμενον μετὰ λαβὴν, δύο τετραγωνικάς ὁπῆς, καὶ ἐκατέρωθεν δύο ἐξεχούσας κεραίας, πιθανῶς γωνιακῶς πρὸς τὰ ἄνω καμπτομένας. Κωδωνόσχημον εἶδωλον ἢ κλίβανος; γ) Ἄνθρωπος κλίνων πρὸς δύο ἄμφωτα ἐπάλληλα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα πιθανῶς κατασκευάζει.

16. (3267). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ φαιοῦ-ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. 0,015×0,01. Ἐλλειψοειδῆς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι, περιβαλλόμεναι ὑπὸ αἵλακος. Μικρὸν ἀποκεκρουσμένη. α) Σιγμοειδὲς κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς σφραγίδος 1γ, ἀλλὰ μετὰ συνακολουθοῦντα εἰς περιστροφικὴν κίνησιν φυλλίδια. β) Συστρεφόμενον σιγμοειδὲς κόσμημα, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν περιστροφὴν συνακολουθοῦν διανοιγόμενοι τρίφυλλοι θύσανοι. γ) Περιέργον μετὰ μακρῶν κεράτων καὶ οὐρᾶς καθέτως ἀνυψουμένης ζῶον καθήμενον.

17. (3281). Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ὑποπρασίνου στεατίτου, διαστ. 0,015×0,011. Ἐχει Ἐλλειψοειδῆς τὰς σφραγιστικὰς ἐπιφανείας. α) Ὁμόκεντροι κύκλοι διαχωριζόμενοι ἐγκαρσίως διὰ γραμμῆς. β) Ὁμόκεντροι κύκλοι καὶ γραμμὴ. γ) Τέσσαρες ὁμάδες ὁμοκέντρων κύκλων ἀποτελούντων τετράλοβον κόσμημα.

18. (3235). Ἀπεσωκάρι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ὄχρου μαλακοῦ λίθου, διαστ. 0,01×0,009. Ἐλλειψοειδῆς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι περιβαλλόμεναι ὑπὸ αἵλακος. α) Τετράπουν ἐπ' ἀριστερὰ βαῖνον, ἴσως κύων. β) Τετράπουν ἐπὶ δεξιὰ βαῖνον, ἴσως ὄνος. γ) Κύκλος σφαιριδίων περὶ σφαῖραν.

⁸) Κατὰ τὴν φωτογράφησιν αἱ ἀποτυπώσεις τῆς σφραγίδος ἀτυχῶς ἐτέθησαν ἀντιστρέφως.

19. (3244) Μάλια. Πρισματική σφραγίς ἐκ τεφροῦ στεατίτου, διαστ. $0,016 \times 0,006$, διασφύζουσα μίαν μόνον ὀρθογώνιον σφραγιστικήν ἐπιφάνειαν. Παράστασις συσπειρουμένου καὶ ὑλακτοῦντος κυνός.

20. (3315). Πρισματική σφραγίς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,011 \times 0,013$, διασφύζουσα μίαν μόνον σχεδὸν στρογγύλην σφραγιστικήν ἐπιφάνειαν. Παράστασις δύο ἀντιστρόφως τοποθετημένων τετραπόδων (δαμαλίδων ;) μετὰ τὰ μικρὰ των ὑπ' αὐτά.

21. (3183). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,021 \times 0,011$. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι ἐπιμήκεις ἐλλειψοειδεῖς, περιβαλλόμεναι ὑπὸ αὐλακος. α) Ράβδος ἐξ ἧς κρέμονται τέσσαρα σφαιρικά ἀγγεῖα. Ἐνω ταύτης ράβδος μετ' ὀδοντώσεις. β) Ἀγκυλωτὸς σταυρὸς μετ' ὀδοντωτὰ τὰ ἔξω σκέλη. Ἐκατέρωθεν γραμμωταὶ ἡμιελλείψεις ὡς πληρωτικὸν κόσμημα. γ) Ἀνθρωπος καθήμενος καὶ κλίνων πρὸς ζῶον (αἶγα ;) καθέτως τοποθετημένον, ἔχον δεδεμένους τοὺς πόδας χιαστί. Ὁ ἄνθρωπος ἐκτείνει τὴν χεῖρα πρὸς τὰ κέρατα, ἔχει δὲ παρὰ τοὺς πόδας τριγωνικὴν σφραγιστικὴν μάχαιραν.

22. (3119) Σητεία. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, μετ' ἀνίσους πλευράς, δύο μὲν μᾶλλον τετραγωνικάς ($0,015 \times 0,012$), μίαν δὲ ἐπιμήκη ὀρθογώνιον ($0,015 \times 0,009$). Πρόχειρος ἐκτέλεισις. α) Πλοῖον διίστιον, μετ' πλαγίαν κεραίαν καὶ κώπην πηδαλίου ἐκ τῆς ὑψηλῆς πρύμνης. β) Σιγμοειδὴς στρόβιλος μετ' ὀρεπανοειδῆ σκέλη καὶ ἐκβλαστήσεις. γ) Ἀνθρωπος μετ' τριγωνικὸν κορμὸν καὶ κεφαλὴν μετ' ῥάμφος.

23. (3312). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ὑπομέλανος στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,012$. Αἱ σφραγιστικά ἐπιφάνειαι μᾶλλον τετραγωνικά καὶ ἄνισοι. α) Ἀνθρωπος καθήμενος ἐπὶ σκαμνίου καὶ ἐκτείνων τὰς χεῖρας. Ὁπισθεν τούτου ὑπῆρχε δεύτερος ὄρθιος, τοῦ ὁποίου διακρίνεται ἡ ὁσφὺς καὶ εἰς πόυς, τοῦ λοιποῦ σώματος ἀποκρουσθέντος. β) Λέων κύπτων πρὸς τὸ ἔδαφος. γ) Δύο πρόχοι ἀντιστρόφως παρ' ἀλλήλαις τοποθετημένοι, κεφαλὴ ζῶου (κάπρου ;) καὶ δυσδιόριστον μικρὸν ἀντικείμενον.

24. (3043) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,017 \times 0,01$. Ἐλλειψοειδεῖς σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. α) Πλοῖον διίστιον μετ' σχῆμα σκάφους ὁμοιον πρὸς ἰχθύν. Ἐδηλώθησαν οἱ πρότονοι καὶ ἐπίτονοι, αἱ κῶπαι, καὶ τὸ πηδάλιον-κώπη. Κάτω μικρὸς ἰχθύς. β) Βούκρανον μετ' ἐκτεταμένα πρὸς τὰ πλάγια κέρατα καὶ ὑπ' αὐτὰ ἀστεροειδῆ πληρωτικὰ κοσμήματα. γ) Κύων σπειρούμενος καὶ ὑλακτῶν. Ἐνω αὐτοῦ κεφαλὴ ζῶου.

25. (3262) Μάλια (ἀνασκαφή). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ βαθέος ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,014$. Σφραγιστικά ἐπι-

φάνειαι μᾶλλον τετραγωνικά. α) Σταυρικὸν ἐκ διπλῶν γραμμῶν κόσμημα μὲ καμπτομένας γωνιακῶς ἀκανθωτὰς κεραίας. β) Βούκρανον λίαν ἐσχηματοποιημένον, μὲ τὰ κέρατα καὶ τὰ ὦτα εἰς εὐθείαν. Ἐκατέρωθεν δύο κλαδίσκοι. γ) Ἀραχνοειδὲς ἢ κόσμημα ἐξ ἀντιποδικῶς τοποθετημένων διπλῶν κεράτων μετὰ δίσκων μεταξὺ αὐτῶν.

26. (3341) Λασήθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,05 \times 0,013$. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι μεταξὺ κυκλικοῦ καὶ ἑλλειψοειδοῦς. α) Τρεῖς ἄνθρωποι, βαίνοντες ἐπὶ δεξιὰ μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἀνατεινομένην. β) Δύο πλατύστομοι μὲ ἐπίπεδα χεῖλη ἀμφορεῖς. Αἱ λαβαὶ μόλις δηλοῦνται διὰ προεξοχῶν ἀκιδωτῶν. γ) Ἀνθρώπος πρὸ ράβδου ἐξ ἧς ἐξήρτηνται ἐπαλλήλως τέσσαρα σφαιρικά ἀγγεῖα.

27. (3000) Λασήθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,015 \times 0,011$. Αἱ σφραγιστικά ἐπιφάνειαι μᾶλλον ὀρθογώνιοι. α) Δύο ἀμφορεῖς καὶ μία πρόχους καὶ ἀντιποδικῶς, διὰ καμπύλης διαχωριζόμενα, τρία ἄλλα μικρὰ σφαιρικά μετὰ δύο ὧτων ἀγγεῖα. Ἄνω τῶν μεγαλυτέρων ἀγγείων διπλῇ γραμμῇ. β) Τρία ἀραχνοειδῆ (;), τῶν ὁποίων τὸ κατώτερον ἄνευ ποδῶν λόγῳ ἐλλείψεως χώρου. γ) Ἀνθρώπος μὲ πρόσωπον ἔχον εἶδος ράμφους καὶ μέ κοιλίαν παχεῖαν. Βαίνει ἐπὶ βάσεως καὶ ἔχει πρὸ αὐτοῦ κατακόρυφον ράβδον ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρτηνται τρία σφαιρικά ἀγγεῖα.

28. (3005) Λασήθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ὑποπρασίνου στεατίτου, διαστ. $0,016 \times 0,01$. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι ἐπιμήκεις ὀρθογώνιοι. α) Τρεῖς πρόχοι, τῶν ὁποίων μία ἀναστρόφως τοποθετημένη. β) Δύο ἄνθρωποι παραλλήλως καὶ ἀντιποδικῶς τοποθετημένοι. γ) Δύο ἀραχνοειδῆ (;), ἀπ' ἀλλήλων διὰ κεραίας διαχωριζόμενα.

29. (3120) Σητεία. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ σκοτεινοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,01$, ἑλλιπῆς τμημὰ τι. Αἱ γλυφαὶ βαθεῖαι, ἐπὶ σχεδὸν ὀρθογωνίων σφραγιστικῶν ἐπιφανειῶν. α) Ἀνθρώπος ὀρθίως κατασκευάζων ἀγγεῖον, τοῦ ὁποίου διακρίνεται μία λαβή. Ὁ ἀγγειοπλάστης αἶρει διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἀκαθόριστον ἀντικείμενον, ἴσως πηλὸν δι' οὗ μέλλει νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἀγγεῖον. β) Δύο ἀμφορεῖς (δ' εἷς ἐν μέρει ἀποκεκρουσμένος) καί, διαχωριζόμενα διὰ γραμμῆς ἀπὸ τούτων καὶ ἀντιστρόφως τοποθετημένα, τρία μικρὰ δίωτα ἀγγεῖα. γ) Δύο δίωτα σφαιρικά ἀγγεῖα καὶ τρίτον μεγαλύτερον, λεβητοειδές, πλαγίως τοποθετημένον.

30. (3076) Λασήθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,01 \times 0,012$. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι σχεδὸν τετραγωνικά. α) Κύνων μὲ ἠνωρθωμένην οὐρὰν, στρέφων πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. β) Σταυρὸς μὲ γωνιωδῶς καμπτόμενα καὶ ἐξωτε-

οικῶς ἀκανθωτὰ σκέλη. γ) Εὐρύστομον ἄωτον ἄγγειον μεταξύ δύο κυρτῶν κλαδίσκων.

31. (3280). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ καστανομέλανος στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,012$. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι σχεδὸν τετράγωνοι, μὲ βαθέως γλυπτὰς παραστάσεις. α) Διακοσμητικὸν θέμα δύο στροβιλιζομένων μορφῆς κόμματος σωματίων, ἀκανθωτῶν πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ μὲ συνακολουθοῦν κλαδωτὸν στέλεχος. Δύο μικρὰ κλαδιά ὡς πληρωτικά κοσμήματα. β) Δύο ἐπ'ἀλληλοι κεφαλῆαι ζώων μὲ ἡμιάνοικτον ρύγχος, τῶν ὁποίων ὁ λαιμὸς κυρτοῦται τοξοειδῶς. γ) Κύων στρέφων πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν⁹⁾.

32. (3326). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,012$, ἀποτετμημένη τμημά τι. Στρογγύλαι σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. α) Ἀμφικέφαλος σιγμοειδῶς ἐλισσόμενος δοράκων, μὲ τὸ ἐν ρύγχος ἀνοικτὸν καὶ τὸ ἄλλο κλειστόν. β) Ζῶον μεταξύ ἀράχνης καὶ πτηνοῦ μὲ ἐκτεταμένης πτέρυγας. γ) Ὑδροβιον πτηνὸν μὲ μακρὸν λαιμόν.

33. (3001) Λασήθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,011 \times 0,008$. Ἐλλειψοειδεῖς σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. α) Σκορπιός, κυρτῶν τὴν οὐρὰν του. β) Κρινοειδές, βλαστάνον ἐξ ὀριζοντίας βάσεως. γ) Μικρὸν μὲ καμπύλον λαιμόν ὑδροβιον πτηνόν. Πρὸ αὐτοῦ κλαδίσκος ἢ ἔρπετόν.

34. (3019) Κνωσός. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ τεφροῦ στεατίτου, διαστ. $0,013 \times 0,008$. Ἐπιφάνειαι σφραγιστικά ἐλλειψοειδεῖς. α) Βούκρανα σχηματικά, ἀντιποδικῶς τοποθετημένα, μὲ τὰ κέρατα καὶ τὰ ὦτα εἰς εὐθείαν. Πληρωτικά κεραῖαι ἐκατέρωθεν. β) Κεφαλὴ ταύρου κατὰ κρόταφον, ἄδρῶς δηλωθεῖσα. γ) Ζητοειδὲς κόσμημα μὲ κλαδοειδεῖς ἀπολήξεις, εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τοῦ ὁποίου συνακολουθοῦν ἐξαρτήματα μὲ σφαιρίδια.

35. (3072) Λασήθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,01 \times 0,008$. Στρογγύλαι σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. Ἀπεκρούσθη τμημά τι. α) Πυροστρόβιλος. β) Τετράφυλλον κόσμημα μὲ ἐνδιάμεσα φυλλίδια. γ) Τετράπουν μὲ τοὺς πόδας χιαστί δεδεμένους, στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν.

36. (3154). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ καστανοῦ στεατίτου ὑπόπτου γνησιότητος, διαστ. $0,012 \times 0,01$. Καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν, μᾶλλον ὀρθογωνίων, πλευρῶν δυσερμήνευτα γραμμικά συμπλέγματα.

37. (3336). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,011 \times 0,01$. Μᾶλλον στρογγύλαι σφραγιστικά ἐπιφά-

⁹⁾ Ἀντίστροφος ἢ ἀποτύπωσης. Ὁ τύπος ὅμως καὶ ἀνάστροφος ἀποδίδει τὸ αὐτὸ θέμα.

νειαί. α) Λέων ἐπιπίπτων ἐπὶ κυνός. β) καὶ γ) Δυσσερμήνευτοι παραστάσεις.

38. (3165). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,016 \times 0,01$. Ἀποκεκρουσμένη τμημά τι. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἔλλειψοειδεῖς. α) Κατὰ τὸ μέσον πιθανῶς βούκρανον μὲ ἐκκλίνοντα ἐκατέρωθεν κέρατα (ἢ σχηματικὸν κρινοειδὲς ἄνθος;). Ἐκατέρωθεν δύο ἐλισσόμενοι βλαστοί. β) Κόσμημα ἐκ δύο σιγμοειδῶν, εἰς τὴν περιστροφὴν τῶν ὁποίων συνακολουθοῦν θύσσανοι. γ) Κόσμημα ὅμοιον τοῦ 34γ.

39. (3233) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,01$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἔλλειψοειδεῖς. α) Κρινοειδὲς μὲ τριγωνικὴν βάσιν, στήμονας καὶ ὕπερον. β) Σιγμοειδὲς κόσμημα μὲ τριγωνικὰ ἐξαγτήματα. γ) Ζητοειδὲς μὲ ἀκανθωτὰ ἔξω σκέλη. Πληρωτικὰ τρίγωνα μὲ ἀκιδωτὴν τὴν πρὸς τὰ ἔξω πλευράν.

40. (3289). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,01$. Ἐν μέρει ἀποκρουσθεῖσα. Μᾶλλον ἔλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Τετρασκελὴς γωνιώδης στρόβιλος, μὲ ἀκανθωτὰ σκέλη. β) Ἱερογλυφικὰ σημεῖα: τριγωνικὸν βραχὺ ἔγχειρδιον (15 Evans καταλ. Α) καὶ αἰχμὴ βέλους (13). γ) Ἐντομον, ἴσως μύρμηξ (ἐλλιπές).

41. (3232). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,02 \times 0,008$. Μακροὶ ἔλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Μέρος ἐφθάρη. α) Ἐλαφος ἐπὶ βράχου μὲ μακρὸν λαίμον, στρέφουσα ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. Οἱ πόδες μόλις διακρίνονται¹⁰. β) Σιγμοειδὲς κόσμημα μὲ συνακολουθοῦντα εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν λεπτὰ ἐξαγτήματα. γ) Ἱερογλυφικὰ σημεῖα: Βέλος (13) καὶ κοπεὺς (18). Διακρίνεται ἡ κυκλικὴ ἀπόληξις καὶ τρίτου σημείου (ἴσως τοῦ 111).

42. (3320). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,013 \times 0,008$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἔλλειψοειδεῖς. α) Ἀνθρωπος συνεσπειρωμένος. β) Κεφαλὴ ζῴου (αἰγάγρου ἢ ταύρου;) μὲ σπαθωτὰ κέρατα. γ) κόσμημα σιγμοειδές, τοῦ ὁποίου μόλις διακρίνεται ὁ θύσσανος.

43. (3340). Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,01$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ὀρθογώνιοι ὅχι κανονικά. α) Ἀνθρωπος μὲ καμπύλους ὤμους καὶ βραχίονας. β) Τετράπουν (κύων;) στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. γ) Ἐσχηματοποιημένον πτηνὸν ὑδροβιον.

44. (3150) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου

¹⁰) Ἀπετυπώθη πλαγίως.

στεατίτου, διαστ. $0,015 \times 0,008$, ἀποκεκρουσμένη ὀλίγον. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι ἑλλειψοειδεῖς. α) Κόσμημα μορφῆς μικροῦ ριπιδίου ἢ ὀστρέου μεταξύ δύο σιγμοειδῶν. β) Ράβδος ἐκ τῆς ὁποίας κρέμονται τρία σφαιρικά ἀγγεῖα. Ἐνω ταύτης κλάδος. γ) Γραμμωτὴ ἑλλειψις.

45. (3234). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ὑποπρασίνου στεατίτου, διαστ. $0,015 \times 0,007$. Πρόχειρος ἐκτέλεισις. Ἐπιμήκεις — ἡ μία μάλιστα — ἑλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Ἀμελὴς σχηματοποιήσις τοῦ κοσμήματος 34γ. γ) Ἀμελὴς σχηματοποιήσις, ἀπλῶς χαρακτὴ, τοῦ προσώπου τῶν 1β καὶ 2α. γ) Κεφαλὴ αἰγᾶρου μὲ μεγάλη σπαθωτὰ καὶ ἀκανθωτὰ κέρατα.

46. (3048) Μαρμακέτο Λασηθίου. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,013 \times 0,01$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἑλλειψοειδεῖς. Γλυφαὶ ἀμελεῖς. α) Ζῶν ὀκλάζον (κύων;), στρέφον ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. β) Ἐσχηματοποιημένον βούκρανον μὲ πληρωτικὰς κεραίας ἐκατέρωθεν. γ) Δύο κλαδία, ἀντιστρόφως καὶ λοξῶς τοποθετημένα.

47. (3149). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ σκοτεινοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,017 \times 0,009$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι μᾶλλον ὀρθογώνιοι. Γλυφαὶ πρόχειροι καὶ ἐφθαρμένοι. α) Δύο προτομαὶ ἀνθρώπων ἀντιστρόφως τοποθετημέναι παρ' ἀλλήλαις. β) Ἄνθρωπος βαίνων πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ πόδες του μόλις διακρίνονται. γ) Δύο παράλληλοι ἰχθύες. Ὁ εἷς ἐφθάρη σχεδὸν τελείως.

48. (3275) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς βαθέως καστανοῦ στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,008$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἑλλειψοειδεῖς. α) Ζητοειδὲς κόσμημα μὲ ἀκανθωτὰ σκέλη καὶ σφαίρας κατὰ τὰ ἄκρα καὶ τοὺς δεσμούς. Εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν συνακολουθοῦν καμπύλα ἑξαρτήματα. β) Σιγμοειδὲς ζεύγμα ὁμοκέντρων κύκλων. Εἰς τὴν περιστροφὴν τούτου συνακολουθοῦν καμπύλαι ἐκβλαστήσεις. γ) Δύο κεφαλαὶ αἰγᾶρων ἀντιστρόφως πρὸς ἀλλήλας τοποθετημέναι.

49. (3236). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,01 \times 0,11$. Ἑλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Μικρὸς λέων ἐπιτιθέμενος κατὰ ταύρου. β) Ἄνθρωπος καταγινόμενος μὲ ἐξηρημένον ἀκανθωτὸν ἀντικείμενον (ἀγγεῖον;) γ) Τρεῖς πρόχοι ὑπὸ γραμμῇ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΦΡΑΓΙΔΩΝ

Εἰς τὰ θέματα τῶν σφραγιδολίθων δεσπόζουν ἐκ παραλλήλου τόσον ὁ παραστατικὸς ὅσον καὶ ὁ διακοσμητικὸς κύκλος. Πολλάκις τὰ ὅρια τούτων συγχέονται: αἱ παραστάσεις γίνονται καθαρῶς διακοσμητικὰ θέματα ἢ διακοσμητικὰ θέματα, τῶν ὁποίων παρακολουθεῖ τις τὴν

Πρισματικοί μινωικοί σφραγιδόλιθοι της συλλογῆς Γιαμαλάκη

ἐξέλιξιν, ἔλκονται πρὸς παραστατικά. Ἀμφότεραι αἱ τάσεις αὗται μᾶς εἶναι γνώριμοι καθ' ὅλην τὴν πρωτοκρατικὴν περίοδον. Ἡ δευτέρα κυρίως παρακολουθεῖται εὐχερῶς εἰς τὴν καμαραϊκὴν κεραμεικὴν, ὅπου κατ' ἀρχὰς ὁ παραστατικὸς κύκλος ἐφαίνετο ἀποκεκλεισμένος. Τῶν σφραγίδων ὅμως ὁ προσορισμὸς ἦτο νὰ δηλωθῇ πολλάκις ἡ ιδιότης ἢ οἱ τίτλοι τοῦ κατέχοντος, ἢ τοῦλάχιστον αἱ φυσικαὶ αὐτοῦ κλίσεις. Εἶναι φυσικὸν λοιπὸν ὅτι ὁ παραστατικὸς κύκλος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκλεισθῇ, παραλλήλως δὲ ἔδει ἐπ' αὐτῶν νὰ χρησιμοποιηθοῦν καλλιγραφικοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ—καὶ διὰ τοῦτο παραστατικοὶ—ιερογλυφικοὶ χαρακτῆρες.

Ὁ Fr. Matz ἐδίδαξε κατὰ τρόπον πειστικόν, πῶς τὸ σχῆμα καὶ τὰ θέματα τῶν πρωτοκρατικῶν μάλιστα σφραγίδων, προσηρημόσθησαν κατὰ τὰς βασικὰς ἀρχὰς καὶ κλίσεις τῶν μινωιτῶν¹¹. Διεμορφώθησαν αὗται βαθμηδὸν ἐκ συγκλινόντων ρευμάτων κυρίως ἐκ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολῶν, ἐνῶ ὁ Νότος ἀπετέλεσε μᾶλλον δευτερεύοντα παράγοντα. Ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἡ Κρήτη ἔλαβε τὰ κύρια σχήματα ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα αὐτὴ διεμόρφωσε—τὸν κύλινδρον καὶ τὸ πρῖσμα—, τὰ διέπλανε μὲ βάσιν ἀνατολικά πρότυπα. Ἐκ τῆς πρόσω Ἀνατολῆς ἔλαβε κυρίως τὸν παραστατικὸν κύκλον τῶν θεμάτων, ἀλλ' ἐκυριάρχησε πλήρως διὰ τοῦ πλούτου, τῆς πρωτοτύπου προσαρμογῆς, τῆς κινητικότητος εἰς τὸ ὕλικόν τοῦτο. Ἐπὶ πλέον προσήρμοξε τὰ θέματα ταῦτα εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς διακοσμητικὰς ἀρχὰς, τῶν ὁποίων βασικὸς παράγων εἶναι ἡ κίνησις, εἴτε κατὰ ὀριζόντιον διεύθυνσιν (συστροφὴ), εἴτε κατὰ κυκλικὴν περιφορὰν (στροβιλισμὸν). Αἱ ἀρχαὶ αὗται πλήρως ἐπικρατοῦν εἰς τὸν καθαρῶς διακοσμητικὸν κύκλον τῶν πρωτοκρατικῶν σφραγίδων. Βάσις τῶν θεμάτων εἶναι ἡ συστροφὴ καὶ ὁ στρόβιλος καὶ ἐπὶ πλέον θέματα τοῦ ἀπείρου ἐκτατοῦ (*unendliches Rapport*).

Εἶναι εὐθὺς ἀντιληπτὸν ἐκ τῶν παραστάσεων τῶν σφραγίδων ὅτι οἱ γλύψαντες αὐτὰς καλλιτέχναι ἢ ἅπλοῖ χειρῶνακτες εἶχον ἀνεπτυγμένην κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἐνίοτε κατὰ τρόπον ἐκπληκτικόν, τὴν αἰσθητικὴν τοῦ κοσμήματος καὶ τοῦ παραστατικοῦ θέματος, ἔχοντας ἰδίαν κίνησιν καὶ ζωήν. Ἀξία θαυμασμοῦ εἶναι μάλιστα ἡ ἀπόδοσις τῆς μορφῆς καὶ κινήσεως τῶν ζώων: προαναγγέλλει τὴν ἐξέλιξιν ταύτης εἰς τὴν ΜΜΙΙΙ-ΥΜΙ τοιχογραφίαν καὶ γλυπτικὴν ἐπιφανείας (μάλιστα ἐπὶ φαγεντιανῆς, στεατίτου καὶ ἔλεφαντοστοῦ).

Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπατηθῇ τις ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πρῖσμα παρέχει ἐπιφανείας, ἐφ' ὅσον μένουσιν αὗται ἐπιμήκεις ὀρθογώνιοι ἢ ἑλλειψοειδεῖς, καταλλήλους διὰ παρατακτικὰς συνθέσεις, καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ καλλι-

¹¹) Συγκεφαλαίωσις τῶν ἀπόψεών του ἐν Frühkret. Siegel, σ. 268 κ.ἑξ.

τέχνην εἶχον κλίσιν πρὸς τοιαύτας διατάξεις. Τὸ πρῶσιμα ἦτο κατάλληλον νὰ δεχθῇ ἱερογλυφικά σημεῖα εἰς σειράν, ὥστε νὰ εὐχεραίνεται ἡ ἀνάγνωσις τῶν. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ σχῆμα, μὲ τὰς τρεῖς ἢ τέσσαρας περιστρεφόμενας ἑδρας του, ἡγαπήθη ὡς κινητικόν, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ἐπρόκειτο νὰ χρησιμεύσῃ δι' ἀπόδοσιν συμβόλων εἰς σειράς αἱ ἐπιφάνειαι του εἴκοντο πρὸς τὸ ἑλλειψοειδὲς καὶ κυκλικόν, ἢ τὸ ὀρθογώνιον μὲ καμπύλας γωνίας. Ἐντὺς αὐτῶν τὰ σύμβολα ἢ ἀντικείμενα δὲν τοποθετοῦνται πάντοτε παρατακτικῶς εἰς ζώνας παραλλήλους καὶ τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως παρέχει τὴν ἐντύπωσιν τῆς διασπάσεως τῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας. Ἀλλὰ οἱ μινώται ἔβλεπον τὰ ἐπὶ τῶν σφραγίδων σύμβολα οὐχὶ στατικῶς, ἀλλὰ περιστρεφόμενα ἢ ἀπλῶς ὡς σύμβολα οὐχὶ εἰς χώρον τοποθετημένα. Χαρακτηριστικὴ δὲ εἶναι ἡ προσαρμογὴ τῆς παραστάσεως εἰς τὴν κυκλικὴν ἐπιφάνειαν διὰ καταλλήλου στάσεως ἢ τοποθετήσεως τῆς μορφῆς (στρεφούσης τὴν κεφαλὴν, ὀκλαζούσης, κυρτουμένης), ἐνίοτε μάλιστα μέχρι διαστρεβλώσεως. Συνήθως εἶναι ἀντιληπτὴ ἡ προσπάθεια τοῦ καλλιτέχοντος νὰ δικαιολογήσῃ τὴν στάσιν ἢ θέσιν ταύτην. Ἀγαπητὴ εἶναι ἡ ἀντιθετικὴ καὶ ἀντιποδικὴ διάταξις: ἡ πρώτη, πλὴν τοῦ ὅτι ἔχει χαρακτῆρα ἱερατικόν, προσαρμόζεται θαυμασίως εἰς κυκλικὴν ἐπιφάνειαν ἢ δευτέρα, ἐνῶ πολλάκις ἐμφανίζει παράλληλον τοποθέτησιν, εἶναι ἀντιληπτὴ ὡς κινητικὴ, ἀφοῦ περιστρέφοντες τὴν σφραγίδα βλέπει ἐναλλάξ τὰς μορφὰς ὁρθίας. Δὲν ὑπάρχει ἰσορροπία ἀντιθέτων κινήσεων ἢ ἄξονικὴ ἀντιποδικὴ τοποθέτησις, ἀκίνητοῦσα ὡς ἐν Αἰγύπτῳ¹².

Ὑπάρχει ποιά τις τάσις πληρώσεως τῶν κενῶν (*horror vacui*), ἀλλὰ αὕτη δὲν εἶναι δεσπόζουσα καὶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ δικαιολογηθῇ ἡ παρουσία τῶν πληρωτικῶν σωματίων, τὰ ὅποια προσλαμβάνουν οὕτω μορφήν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νατουραλιστικὴν, ἐνίοτε συμβολικὴν (οὕτω μεταβάλλονται εἰς κλαδίσκους, ἀστέρας, ὄφεις κλπ.).

Ἀς ἐξετάσωμεν νῦν ἐγγύτερον τὰς παραστάσεις τῶν δημοσιευόμενων σφραγίδων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν καθαρώς διακοσμητικῶν.

Ἐκ τῶν μᾶλλον βασικῶν, ἀλλὰ καὶ συχνῶν διακοσμητικῶν θεμάτων εἶναι τὰ θέματα τοῦ στροβίλου καὶ τῆς συστροφῆς. Τοῦ πρώτου ἢ ἀπλουστερά μορφὴ εἶναι ἡ τοῦ Z καὶ τοῦ S. Ράβδος περιστρεφόμενη μὲ ἄξονα κατὰ τὸ μέσον της τείνει νὰ θλασθῇ εἰς σχῆμα Z ἢ νὰ κυρτωθῇ εἰς σχῆμα S κατὰ τὰ ἄκρα. Ἀλλὰ ἡ περιστροφή γίνεται πολὺ μᾶλλον καταφανής, ὅταν συνακολουθοῦν εἰς τὴν κίνησιν θύσανοι ἢ ἄλλα ἐξαρτήματα, ἐκτινασσόμενα διὰ τῆς φυγοκέντρου δυνάμεως.

¹²) Περὶ ταύτης βλ. M a t z, αὐτόθι, σ. 38 κ.ἑξ.

Διὰ τοῦτο τοιοῦτοι θύσανοι καὶ ἑξαρθήματα ἐγένοντο λίαν ἀγαπητὰ εἰς τοὺς καλλιτέχνας, ὥς διασαφοῦντα τὴν περιστροφικὴν κίνησιν. Ἡ κίνησις ἐπίσης γίνεται μᾶλλον αἰσθητή, ὅταν τὰ ἄκρα ἐν τῇ περιστροφῇ των, ὥς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀέρος, μεταβάλλονται εἰς ἀκανθωτὰ ἢ ὀδοντωτὰ ἢ διανοίγονται ὥς περὰ ἢ κλάδοι. Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐξημενύσουν μορφάς, οἷα ἡ τοῦ 39γ — ὅπου τὰ τριγωνικὰ πληρώματα οὐδὲν ἄλλο ἀρχικῶς ἦσαν, εἰμὴ θύσανοι ἐκτινασσόμενοι ἀπὸ τὰς ἔσω γωνίας τοῦ Ζ — καὶ τοῦ 39β, ὅπου ἡ συνάρτησις τῶν θυσάνων ἀπὸ τὰ κυρτούμενα ἄκρα τοῦ S εἶναι μᾶλλον φανερά. Ὅμοιον κόσμημα πρὸς τὸ τελευταῖον εἶναι τὸ 41β καὶ 42γ (ὅπου ὁ εἰς θύσανος μόνις διακρίνεται). Θαυμασίως ἀπεδόθη ἡ περιστροφή σιγμοειδοῦς μὲ ἐκτινασσόμενους ἐκ τῶν ἐλισσομένων κορυφῶν — κατὰ τὰς ἔσω γωνίας — τριπλοῦς θυσάνους. Εἰς τὰ 34γ καὶ 38γ διστάζει τις νὰ ἀποφανθῇ ἂν οἱ περιστρεφόμενοι βραχίονες εἶναι οἱ κλαδωτοὶ ἢ οἱ βραχύτεροι ἐξωτερικοί, ἐκ τῆς ὁμοιότητος ὅμως τῶν τελευταίων πρὸς τοὺς θυσάνους ἄλλων (π.χ. τοῦ 38β) συνάγεται ὅτι συμβαίνει μᾶλλον τὸ πρῶτον καὶ ὅτι ἡ κλαδωτὴ των ἐμφάνισις εἶναι ἀντίστοιχος μὲ τὴν ὀδοντωτὴν τοῦ 39γ. Ἡ κίνησις προφανῶς εἶναι κατὰ τὴν φορὰν τῶν δεικτῶν τοῦ ὥρολογίου. Τὰ ἑξαρθήματα ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἔσω γωνιῶν, ἀλλὰ ἐξωτερικῶς. Ὅμοίως εἶναι τοποθετημένοι οἱ θύσανοι εἰς τὰ σιγμοειδῇ τοῦ 38β καὶ εἰς τὸ τῶν συνευγμένων ὁμοκέντρων τοῦ 48β: δεικνύουν ὅτι εἰς τὸ πρῶτον ἡ κίνησις εἶναι ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, εἰς τὸ δεύτερον ἀντιστρόφως, εἰς ἀμφοτέρω δηλ. κίνησις κατὰ τὴν φορὰν τῆς συνελίξεως τῶν κεφαλῶν τῶν σιγμοειδῶν. Ἀντίστροφον κίνησιν ἔχει τὸ ζητοειδὲς τοῦ 48α. Ὅμοίως ἀρχῆς πρὸς τὰ 34γ καὶ 38γ εἶναι τὸ 4β, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ κλαδίων οἱ ἔξω βραχίονες ἔχουν μεταβληθῇ εἰς περυγία ἐξωτερικῶς ἀκανθωτὰ, καὶ ἐπίσης τὸ 45α, ὅπου ὅμως οἱ κύριοι βραχίονες μετεβλήθησαν, ἴσως ἐκ παρανοήσεως, εἰς ἑξαρθήματα, ἔχοντα καὶ ταῦτα θυσάνους. Τὸ σιγμοειδὲς προσλαμβάνει ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴν μορφήν εἰς τὰ θέματα τῶν 1γ καὶ 16α, μὲ τὴν λέπτυνσιν τοῦ στελέχους καὶ τὴν κορυνοειδῇ διαπλάτυνσιν τῶν ἄκρων. Ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ στροβιλιζομένου μοτίβου ἀποδεικνύουν οἱ θύσανοι τοῦ δευτέρου παραδείγματος.

Ὁ γωνιώδης ἢ ἀγκυλωτὸς σταυρὸς (21β, 30β καὶ 40α) οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ διπλασιασμός διὰ διασταυρώσεως τοῦ στροβιλιζομένου ζητοειδοῦς θέματος: ἐμφανίζει τὰς αὐτὰς κλίσεις τῶν ἔξω σκελῶν, ἀναλόγους ὀδοντώσεις καὶ ἐνίοτε ἐλευθέραν διαμόρφωσιν τῶν βραχιόνων του (ἰδίᾳ εἰς τὸ 40α), ὥστε νὰ δίδεται ἡ ἐντύπωσις μᾶλλον τετρασκελοῦς κοσμήματος παρὰ ἀγκυλωτοῦ σταυροῦ. Φυσικὰ, δὲν δίνεται νὰ

ἀποκλεισθῇ ἡ συμβολικὴ ἔννοια τοῦ θέματος τούτου, ὥς οὐδὲ γενικώτερον αὐτοῦ τοῦ στροβίλου. Εἶναι δυνατόν ὅμως διακοσμητικὸν στοιχεῖον νὰ ἀπέβῃ βαθμυδὸν συμβολικὸν ἢ σύμβολον νὰ ἐπεκράτησεν ὡς διακοσμητικὸν θέμα. Ἀμφοτέρων τῶν περιπτώσεων εἶναι πρόχειρα τὰ παραδείγματα εἰς ἄλλα θέματα.

Συναφὲς θέμα εἶναι τὸ τοῦ στροβιλιζομένου δρεπανοῦ κοσμήματος 22β. Τὸ διπλοῦν δρέπανον εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ ἐκεῖ εἶναι στατικὸν μὲ ἀξονικὴν σχέσιν¹³. Ἐνταῦθα ἡ περιστροφή του εἶναι φανερά καὶ ἐκ τῆς διασταυρώσεώς του δι' ἄλλων δρεπάνων, καὶ ἐκ τῶν δευτερευουσῶν δρεπανοειδῶν, χιαστὶ ἐκβλαστανουσῶν παρὰφύλλων, αἱ ὁποῖαι προσθέτουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον.

Συνθετώτερα στροβιλιζόμενα θέματα μᾶλλον περιέχοντα, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν στηριζόμενα εἶναι τὰ 2γ καὶ 2δ. Εἰς τὸ πρῶτον τὸ κέντρον τοῦ σιγμοειδοῦς ἀνεπτύχθη εἰς κύκλον, στροβιλιζόμενον μετὰ τοῦ συνόλου — καὶ τοῦτο τονίζει ἡ σιγμοειδὴς του διάμετρος, ἡ κατ' ἐφαπτομένης ἐκβλάστησις τῶν σκελῶν τοῦ στροβίλου καὶ οἱ μικροὶ πλευρικῶς συνακολουθοῦντες θύσανοι. Τὰ δὲ ἄκρα τοῦ σιγμοειδοῦς ἀναπτύσσονται εἰς φύλλα καὶ ἐξωτερικῶς συνακολουθοῦν θυσανίδια εἰς τὸν κατὰ τὴν φορὰν τῶν δεικτῶν τοῦ ὥρολογίου στροβιλισμόν¹⁴. Εἰς τὸ δεύτερον ἡ γενικὴ διάταξις εἶναι ζητοειδής, ἀλλὰ τὰ ἄκρα ἐλίσσονται σιγμοειδῶς, συνακολουθοῦν δὲ εἰς τὴν περιδίνησιν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ θυσανίδια.

Μᾶλλον ἔντονος εἶναι ἡ περιδίνησις εἰς τὸν ἀληθῆ πυροστροφίλον τοῦ 35α: ἡ κύρτωσις τῶν πολλῶν ἀκτίνων εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐνδεικτικὴ τῆς κινήσεως. Ἀντιθέτως, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν περιδινόμενα περὶ τὸν πυρῆνα τὰ σφαιρίδια τοῦ διακοσμητικοῦ θέματος 18γ καὶ τὰ φύλλα καὶ φυλλίδια τοῦ ἀνθεμίου 35β.

Ἐνίστε περιδίνησις γίνεται δύο ἀσυνδέτων ὁμοίων σωματίων περιεξ μὴ σημειουμένου κέντρον: ἡ λοξὴ καὶ κατ' ἀντιστροφήν θέσις τούτων ἐντὸς τοῦ χώρου βοηθεῖ εἰς τὴν παραίσθησιν τῆς περιδινήσεως. Οὕτω περιδινοῦνται οἱ ὁμόκεντροι κύκλοι τοῦ 17α, διαγωνίως τοποθετημένοι ἑκατέρωθεν λοξῆς γραμμῆς, καὶ τὰ λοξῶς πρὸς ἄλληλα τοποθετημένα φυλλώματα τοῦ 46γ. Λίαν χαρακτηριστικὴ ὅμως εἶναι ἡ περιδίνησις τῶν μορφῆς κόμματος σωματίων τοῦ 31α. Ἡ μορφὴ ἐκάστου προῆλθεν ἀπὸ περιδίνησιν περὶ τὸ κέντρον τῆς κορυφῆς

¹³) Διὰ τὴν σχέσιν τῶν μινωικῶν μὲ τὰ αἰγυπτιακὰ βλ. Evans, *Scripta Minoa*, σ. 128 εἰκ. 65, ὅπου τὸ Ε πολὺ ἀνάλογον μὲ τὸ τῆς σφραγίδος μας.

¹⁴) Λίαν συγγενὴς εἶναι ἡ ὥραία παρὰ Evans, *P. of M. I*, 275 εἰκ. 204f σφραγίς, συνδυάζουσα ἐν τῷ μέσῳ ἀντὶ κύκλου τὸ σιγμοειδὲς στροβιλιζόμενον κόσμημα.

του, ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολον περιδινεῖται καὶ εἰς τὴν κίνησιν συμ-
 παρασύρονται καὶ τὰ θυσανίδια καὶ τὰ αἰωρούμενα μικρὰ κλαδιά.
 Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὀδόντωσις κατὰ τὴν φορὰν τῆς κινήσεως¹⁵.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περιδίνησις τῶν σιγμοειδῶν σωματίων τοῦ
 44α, δηλωθεῖσα μὲ διάφορον θέσιν ἑκατέρου, περὶ τὸ ριπιδοειδὲς κό-
 σμημα. Ἐσημειώθη ὅμως ὅτι ἡ περιδίνησις ἐξαπλοῦται καὶ ἐπὶ τοῦ
 παραστατικοῦ κύκλου διὰ τῆς ἀντιποδικῆς καὶ ἀντιθετικῆς τοποθετή-
 σεως τῶν διαφόρων αὐτῆς στοιχείων: οὕτω τῶν δελφίνων (14β), κε-
 φαλῶν αἰγάγων (48γ), βουκράνων (34α), τετραπόδων (20), ὀστρέων
 (11γ), ἀνθρώπων (28β, 47α, 10α), ἀγγείων (23γ, 10β). Τὴν περιστρο-
 φὴν τῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας προϋπέθετεν ἡ ἀνάπτυξις ἀμφικε-
 φάλων ζώων, ὡς δρακόντων (32α), τετραπόδων (31γ, 8β), ἀραχνοει-
 δῶν (25γ, 27β, 28γ). Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παραστάσεων κατὰ μίαν διεύθυν-
 σιν, εἰς περιστροφὴν εἴλκεν ὠρισμένον στοιχεῖον: οὕτω ὁ σιγμοειδὴς
 λοξὸς κλάδος τοῦ 7α καὶ οἱ κυρτούμενοι λαιμοὶ τοῦ 31β.

Σχετικῶς ὀλίγαι εἶναι αἱ μὴ στροβιλιζόμεναι λοιπαὶ διακοσμητικαὶ
 παραστάσεις: ὁ ὄρμος μὲ τὰ τριφύλλα τῆς 1α, τὰ κρινοειδῆ τοῦ 33β
 καὶ 39α, ἕως καὶ τοῦ 38α, τὸ γραμμωτὸν ἐλλειψοειδὲς τοῦ 44γ καὶ
 τὸ ὀρθογώνιον δικτυωτὸν τοῦ 4γ, τὸ σχηματικόν, ἕως ἔξ ἰστίου
 πλοίου ἀναπτυχθέν, 9β, τὸ διπλοῦν ἀκινθωτὸν 6β, τὸ κόσμημα τῶν
 διπλῶν καὶ τετραπλῶν ὁμοκέντρων (17β καὶ γ), τὸ ριπιδοειδὲς τοῦ 44α.
 Τὸ ἰδιόρρυθμον κόσμημα τοῦ 6α εἶναι προϊὼν ἐλευθέρας φαντασίας
 διὰ τὴν διακοσμητικὴν πλήρωσιν ἐπιφανείας, ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐκ
 τῆς ἔξ Ἀγ. Τριάδος κυλινδρικῆς σφραγίδος Matz K32, πίν. XI.

Τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν παραστάσεις αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ ἢ ἀπα-
 σχολουμένου μὲ ἐργασίαν ἢ τελετουργίαν τινά. Ἄν ἀφήσωμεν κατὰ
 μέρος τὴν παράστασιν ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος 8, ὡς ἀνήκουσαν εἰς
 τὴν δευτέραν μινωικὴν ἀκμὴν, αἱ λοιπαὶ παριστοῦν τὸν ἄνθρωπον μὲ
 ποιάν τινα ἀδεξιότητα καὶ συμβατικότητα. Ὁ κορμὸς του, πάντοτε
 κατ' ἐνώπιον δηλούμενος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τριγωνικὸς ἢ σφαι-
 ρικὸς καὶ ὠρειδής, εἰς δύο μάλιστα παραδείγματα (21γ καὶ 27γ)
 ὀρθογώνιος καὶ τετράγωνος. Τὰ κάτω ἄκρα ἐκφύονται ἄνευ μεσολα-
 βήσεως ὀσφύος ἢ λεκάνης, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐξαιρέσεις (29α, 3α,
 11β, 49β). Οἱ ὅμοι σχηματίζονται καμπύλοι ἢ γωνιακοὶ καὶ οἱ βρα-
 χίονες παρίστανται ὡς ἠκρωτηριασμένοι. Ἐνίοτε μάλιστα δηλώνεται
 μία μόνον χεὶρ (7γ καὶ 42α). Εἰς ὠρισμένας παραστάσεις, παρὰ ταῦτα,

¹⁵) Ἀνάλογον θέμα βλ. παρὰ Matz, Πίν. X, 12. Ἐπὶ τῶν ἀγγείων τὸ
 θέμα τοῦ ὑπὸ μορφὴν κόμματος κοσμήματος, λόγῳ τοῦ δικτυωτοῦ του, ἀπε-
 κλήθη ὑπὸ τοῦ Evans «ρακέτα».

ὁ τύπος πλησιάζει πρὸς τὸν φυσικόν, μάλιστα χάρις εἰς τὴν δήλωσιν τῆς ὁσφύς, τῶν ἀρθρώσεων τῶν ἄκρων καὶ τῶν ζωηρῶν αὐτῶν κινήσεων (3α, 7γ, 23α, 29α, 42α καὶ 49β). Ἡ μείωσις τοῦ πλάτους τοῦ θώρακος τῶν ἐν κατατομῇ ὀκλαζόντων ἀνθρώπων 7γ καὶ 42α συντελεῖ ὥστε νὰ φαίνεται μᾶλλον ἐπιτυχῆς ἢ ἐκ τοῦ πλαγίου ὄψις. Χαρακτηριστικὰ προσώπου οὐδαμοῦ δηλοῦνται: ἡ κεφαλὴ ἢ εἶναι σφραῖρα ἢ σφραῖρα μὲ μίαν ἢ δύο ραμφοειδεῖς προεξοχὰς πρὸς δήλωσιν τῆς ρινὸς καὶ τοῦ πώγωνος, ὅποτε παρέχεται ἡ ἐντύπωσις μᾶλλον κεφαλῆς πτηνοῦ. Ἀπλὴ παραβολὴ μὲ τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρώπου τῆς ΜΜΙΙβ-ΥΜΙα σφραγίδος 8 δεικνύει τὴν ἐν τῷ χρόνῳ ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς: ἐκεῖ ἐδηλώθη ὁ κορμός, πρὸς τὰ ὀπίσω καμπτόμενος, ἡ ὁσφύς, αἱ ἀρθρώσεις τῶν ὤμων, πλήρεις οἱ βραχίονες καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς σφραγίδας τῆς δευτέρας περιόδου συχνὰ δηλοῦται τὸ ἔνδυμα (συνήθως περίζωμα). Ἐνταῦθα μόνον εἰς τὸν ὀκλαζόντα ἄνθρωπον τῆς σφραγίδος 42 ἐδηλώθη προεξοχή κατὰ τὸν μηρόν, δηλοῦσα περίζωμα ἢ περισκελίδα.

Ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου καθ' ἑαυτὸν ἢ δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἔχουσα τὴν ἔννοιαν ἰδεογράμματος — τοῦτο ἀσφαλῶς συμβαίνει μὲ τὸν ὀκλαζόντα τῆς σφραγίδος 42, ὡς ἀποδεικνύει σύγκρισις μὲ τὸ ἰδεόγραμμα τοῦ 7 γ — ἢ σχετίζεται μὲ τὰς παραστάσεις τῶν ἄλλων πλευρῶν, παριστῶσα αὐτὸν τὸν κάτοχον τῆς σφραγίδος: οὕτω ὁ ἀνθρώπος τοῦ 22γ δύναται νὰ ἔχη σχέσιν μὲ πλοῖα, οἱ ἄνθρωποι τῶν 26α καὶ 28β μὲ τὴν κεραμευτικὴν τέχνην καὶ οἱ τῶν 47α καὶ β μὲ τὴν ἀλιείαν. Ἀλλαγὴ εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι ἀπησχολημένοι, ἀλλὰ ἡ ἀσχολία τῶν δὲν εἶναι φανερά: οὕτω ὁ ἐπὶ τοῦ σκαμνίου καθήμενος τοῦ 23α, ὅστις ὑψώνει τὰς χεῖρας ἔχων τι ἐπὶ τοῦ γόνατος, μὲ τὸν ἕνα πόδα ἀναδιπλούμενον ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἐνῶ δεύτερος ἀνθρώπος ὀπισθὲν του κάθηται ἢ μᾶλλον προσέρχεται: ἐπίσης ὁ ἀνθρώπος τοῦ 43α, ἔχων ἑκατέρωθεν τοῦ ὀφιοειδῆ ἀντικείμενα.

Ἀσχολίαν κεραμέως δέον νὰ ἀναγνωρίσῃ τις εἰς τοὺς μὲ ἀγγεῖα ἀσχολουμένους τῶν σφραγίδων 15γ (ὅπου ὁ κεραμεὺς ἴσταται ὀρθίος, κύπτων πρὸς δύο ἀγγεῖα), 26γ καὶ 27γ (ὅπου ἴσταται πρὸ ράβδου ἐξ ἧς ἐξήρτηνται ἀγγεῖα, ἴσως λοιπὸν πωλητῆς ἀγγείων), 29α (ὅπου ὁ κεραμεὺς φαίνεται προσθέτων τιμῆμά τι εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν ἀγγεῖον)¹⁶ καὶ 49α (ὅπου ὁ κεραμεὺς ἐργάζεται ἐπὶ ἐξηρτημένου ἀκανθωτοῦ — «barbotine»: — ἢ μὲ πολλὰς λαβὰς σκεύους). Ὅτι καὶ ἐπὶ ἄλλων πλευρῶν παρίστανται ἀγγεῖα (26β, 27α, 29β καὶ γ, 49γ) καθιστᾷ βεβαιότητα ὅτι πρόκειται περὶ σφραγίδων κεραμέων. Σφραγίδες

¹⁶) Βλ. ἀνάλογον παρὰ Matz, Πίν. XIX, 6.

κεραμέων θὰ ἦσαν καὶ ἐκεῖναι, ὅπου παρίστανται ἀγγεῖα, ἐν (30γ) ἢ πλείονα (23γ—ἡ κεφαλὴ ζῶντος ἴσως νὰ εἶναι πλαστικὸν ἀγγεῖον—καὶ 10β) ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ κεραμέως, σφραγίδες δὲ πωλητῶν ὅπου ἐμφανίζονται ἀγγεῖα ἐξηρημένα ἐκ ράβδων (21α καὶ 44β) ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ πωλητοῦ. Ἐνιαχοῦ ἐμφανίζονται σειραὶ ἀγγείων διαφόρων σχημάτων, κατὰ ομάδας, προφανῶς ἐν ἀποθηκεύσει (26β, 27α, 29β καὶ γ, 28α καὶ 49γ), ἐνίοτε μὲ διαχωριστικὴν γραμμὴν.

Μετὰ μικροτέρας βεβαιότητος δύναται τις νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀσχολίας τοῦ ἀνθρώπου τῆς παραστάσεως 27β, ὅπου ἐμφανίζονται τὰ ἀρχονειδῆ, ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τῆς σφραγίδος 28γ. Πρόκειται ἄρα γε περὶ ὑφαντοῦ ἢ πάλιν κεραμέως πλησίον ἀγγείων ἀντιποδικῶς ἐν τῷ κλιβάνῳ τοποθετημένων; Τὸ δεύτερον φαίνεται πιθανώτερον, διότι ἄλλως αἱ σφραγίδες θὰ ἀνῆκον εἰς ὑφαντὴν-κεραμοουργόν.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀσχολία τοῦ ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος 21γ. Πρόκειται περὶ θύτου: πρὸ αὐτοῦ εἶναι τὸ θῦμα μὲ χιαστὶ δεδεμένους τοὺς πόδας· τείνει τὴν χεῖρα νὰ τὸ ἀρπάσῃ ἐκ τῶν κεράτων, ἐνῶ πρὸ τῶν ποδῶν του εἰρίσκεται ἡ σφραγιαστικὴ μάχαιρα. Εἰς ἀνάλογον στάσιν εἶναι τὸ ζῶν τοῦ 11β, ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν φαίνεται ἂν πρόκειται περὶ θυσίας ἢ δαμασμοῦ ζῶντος. Ὡς θῦμα μὲ χιαστὶ δεδεμένους πόδας παρίσταται τὸ ζῶν τοῦ 35γ, ἀλλὰ ὁ θύτης δὲν παρίσταται.

Ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παράστασις τοῦ κυβιστηγῆρος τῆς 3α. Προστίθεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀναλόγων θεμάτων, τῶν ὁποίων λαμπρὰν ἀνάλυσιν ἔδωκεν ὁ Fern. Chapouthier ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς παραστάσεως ἀκροβάτου ἐπὶ τῆς χουστῆς λαβῆς τοῦ ἐκ Μαλίων ξίφους¹⁷. Ὁ ἀκροβάτης κυρτοῦται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς τόξον, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ἄκρων χειρῶν καὶ ποδῶν. Ἡ μία χεὶρ του εἰκονίζεται ὑπὸ τὴν ράχιν του καὶ παρέχεται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι περιστρέφετο ἀπὸ τὴν ὑπτιάν εἰς πρηνὴ στάσιν, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν τοξωτὴν ἐπὶ τοῦ δαπέδου θέσιν, ἐξετέλει δηλαδὴ κυβίστημα γνωστὸν καὶ σήμερον εἰς τοὺς ἀκροβατικοὺς κύκλους. Τοῦτο ἐκτελεῖται μεταξὺ δύο ὄψεων, τῶν ὁποίων ἡ ἐμφάνισις προσδίδει ἰδιαιτέραν ἔμφασιν εἰς τὴν δεξιό-τεχνίαν τοῦ κυβιστήματος. Ἡ κεφαλὴ του φέρει ἀκτινωτὴν διακόσμησιν, ἴσως διαδήματος, ἀκριβῶς ὡς αἱ τῶν κεφαλῶν τῶν ἀκροβατῶν τῆς γνωστῆς ἐκ Μαλίων σφραγίδος. Λοφίον διπλοῦν φέρουν καὶ οἱ ἀκροβάται τοῦ ὁραίου ἐκ Κνωσοῦ χαλκηδονίου¹⁸.

Ἐσημειώθη ἤδη ὅτι αἱ παραστάσεις τῶν ζώων εἰς τὰς πρωτοκρη-

¹⁷) Fern. Chapouthier, Deux épées d'apparat (Mallia), Études Crétoises V, Paris 1938, σ. 51 κ.εξ.

¹⁸) Evans, P. of M. IV, Πίν. LIVj.

τικὰς σφραγίδας εἶναι ἄφθονοι, ποικίλοι καὶ φυσικαί. Τοῦτο εἶναι ἀμέσως αἰσθητὸν ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν δημοσιευομένων σφραγιδολίθων. Τὸ περίγραμμα ἰδίως ἀποδίδει μετὰ μεγάλης πειστικότητος τὴν μορφήν καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν κίνησιν τοῦ ζῴου. Καὶ ὅμως αἱ περισσότεραι τῶν παραστάσεων τούτων ἐγένοντο προχειρῶς καὶ ἀσφαλῶς ταχέως. Γίνεται φανερόν ὅτι ἡ χεὶρ τοῦ καλλιτέχνου ἔβαινε πολὺ ἀσφαλέστερον εἰς τὴν παράστασιν τῶν ζῴων παρὰ εἰς τὴν παράστασιν τῶν ἀνθρώπων. Παρὰ τὴν σμικρότητα τῆς ἐπιφανείας, λόγῳ τῆς ὁποίας συνήθως ἐν ζῴον μόνον ἀπεικονίζεται, ὁ καλλιτέχνης δὲν δεσμεύεται εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀπόδοσιν. Ἀνατομικὴ πλαστικότης σπανίως ὑπάρχει καὶ γίνεται φανερά ἢ ὥς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐξέλιξις ἐξ ἀπλῆς συγκρίσεως μὲ τὰς μορφὰς τῶν ζῴων τῆς τριπλεύρου σφραγίδος 8 τῆς δευτέρας ἀκμῆς. Ἐκεῖ ἡ σχηματικότης τοῦ θέματος οὐδόλως ἐπηρεάζει τὴν φυσικότητα τῆς ἀποδόσεως.

Ἡ αἰγᾶρος εἶναι τὸ μᾶλλον ἀγαπητὸν θέμα τῶν παραστάσεων τούτων, ἴσως διὰ τὴν κινητικότητά του: Προσπίπτει ἀσθμαίνουσα εἰς τὰ πρόσθια γόνατα, ζητοῦσα νὰ καλυφθῇ ὑπὸ κλάδον (7α), πηδᾷ εἰς φανταστικὴν, ἐξαμβλωματικὴν στάσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἴσως ἀπὸ βράχου, μὲ τὴν γλῶσσαν ἐκτὸς τοῦ στόματος (12α), βόσκει ἥσυχος (13α) ἢ στρέφει ἀνήσυχος πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν, ἐτοιμὴ νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν (15α). Αἰγᾶρος ἐπὶ βράχου εἶναι, φαίνεται, τὸ μακρύτερον ζῴον τῆς 41α, καίτοι κέρατα μόλις διακρίνονται. Αἶγες ἢ πρόβατα εἶναι τὰ ζῶα τῶν σφραγίδων 21γ καὶ 35γ. Ζεῦγος κεφαλῶν αἰγᾶρων (48γ) καὶ κεφαλὴ μὲ μεγάλα ἀκανθωτὰ κέρατα (45γ) παρεστάθησαν ὡς βραχυγραφικὴ δῆλωσις τοῦ ζῴου, ὡς λάφυρα κυνηγίου ἢ ὡς ἀπλᾶ ἰδιογράμματα.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ στάσις τῆς μικροσώμου δορκάδος μὲ τὰ διακλαδιζόμενα κέρατα τῆς 3β. Ὁ γλύψας καλλιτέχνης ἀποδεικνύεται ἀριστοτέχνης περὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἀνησύχου τούτου ζῴου.

Ὁ ταῦρος βεβαίως δὲν λείπει εἰς τὴν σειρὰν τῶν παραστάσεων. Ἀφήνοντες κατὰ μέρος τοὺς θαυμασίους ταύρους τῆς σφραγίδος 8, ἀναγνωρίζομεν ἀπὸ τὴν χαρακτηριστικὴν στάσιν καὶ τὴν οὐρὰν τὸ ζῴον τοῦτο εἰς τὸ 12γ καὶ ἐπίσης εἰς τὸ 13β. Ἐπίσης ταῦρος εἶναι τὸ κερασφόρον ἰσχυρὸν ζῴον τοῦ 49α. Ἐκ τοῦ ρύγχους ἀναγνωρίζονται ὡς δαμαλίδες, μὲ τὰ μικρὰ τῶν ὑπὸ τὴν κοιλίαν, τὰ βραχύσωμα τετράποδα τῆς σφραγίδος 20. Ἐκ τοῦ ρύγχους ἐπίσης ἀναγνωρίζεται μᾶλλον ὡς ταῦρος, παρὰ τὴν σχηματοποίησιν, τὸ τετράπουν τῆς 10γ.

Κεφαλαὶ ταύρων ἐν κατατομῇ παριστανόμεναι εἰς τὰ 34β καὶ 42β ἐπέχουν μᾶλλον θέσιν ἰδιογραμμάτων. Τὸ βούκρανον ὅμως, ὡς ἱερὸν σύμβολον, ἐπεκράτησε ἐπὶ τῶν πρωτοκρατητικῶν σφραγίδων, κατὰ τὸ

μᾶλλον καὶ ἤτιον ἐσχηματοποιημένον: μικρὸν βούκρανον ἐδηλώθη ἄνω τῆς ράχεως τοῦ ζῶον τῆς 11α δύο ἀντιποδικῶς τεθειμένα βούκρανα ἐπὶ τῆς 34α, ἐν ὅμοιον ἐπὶ τῆς 46β, καὶ ἄλλο μεταξὺ ἀστέρων ἐπὶ τοῦ 24β. Λίαν σχηματικά καὶ μόλις ἀναγνωρίσιμα εἶναι τὰ 38α (ἂν δὲν πρόκειται περὶ κρινοειδοῦς κοσμήματος) καὶ 25β.

¹⁹ Οὗτος εἶναι μᾶλλον τὸ ζῶον τῆς 18β.

²⁰ Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχεῖς εἶναι αἱ παραστάσεις τοῦ κυνός: ἡρέμα βαίωνων, μὲ μᾶλλον χαμηλωμένην τὴν κεφαλὴν (18α), σαίνων τὴν οὐρὰν καὶ ὑψῶν τὸν ἕνα πόδα (11α), προστατεύων τὸ πρὸ αὐτοῦ μικρὸν (12β), συσπειρούμενος καὶ ὑλακτῶν (19 καὶ 24γ), στρέφων ἀνησύχως τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω (14γ, 30α καὶ 31γ), διωκόμενος (43β καὶ 46α) ἢ διώκων θήραμα (37α καὶ 49α), πάντοτε ἐξαιρετικῶς εὐκίνητος καὶ ζωηρός.

Λέοντος παρέχεται ἐν λίαν χαρακτηριστικὸν παράδειγμα (23β).

Λύο τῶν τετραπόδων εἶναι αἰνιγματώδη: τὸ ἀνακαθήμενον μὲ μακρὰν ἀνυψουμένην οὐρὰν κερασφόρον τῆς 16γ καὶ τὸ μὲ σῶμα λέοντος μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλὴν καὶ πλαγίως διανοιγόμενα κέρατα ζῶον τῆς σφραγίδος 7γ. Τὸ δεύτερον δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρῶτον ἐνθυμίζει στάσεις ἄλλων ζῶων (σφιγγὸς ἢ αἰλουροῦ)¹⁹.

²⁰ Ἐκ τοῦ περωτοῦ κόσμον διακρίνονται κυρίως τὰ ὑδροβία (32γ καὶ 33γ καὶ ἴσως 43γ)²⁰. Πολὺ σχηματικά εἶναι τὰ ἱπτάμενα πτηνὰ τῶν 9α καὶ 32β.

Τὸ 40γ ἴσως νὰ εἶναι μύρμηξ ἢ ἄλλο κολεόπτερον. Διὰ τὰ ἀραχνοειδῆ ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Τὸ ἀραχνοειδὲς 25γ ἴσως νὰ εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ δίσκου μεταξὺ τῶν ἱερῶν κεράτων, ἀντιποδικῶς ἐπαναλαμβανόμενον.

²¹ Ἐκ τῶν ἐρπετῶν παρεστάθησαν ὁ σκορπιὸς (33α, ἴσως καὶ 14α), ὁ ὄφεις (3α), καὶ ὁ φανταστικὸς δικέφαλος δράκων (32α)²¹.

Ζεύγη ἰχθύων παραλλήλως βαινόντων διεκόσμησαν τὰς σφραγίδας 4α καὶ 47γ. Χαριέντως περιδινοῦνται οἱ δύο μικροὶ δελφῖνες τῆς 14β. ²² Οστρέων ζεῦγος μᾶλλον ἢ τρωκτικῶν εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς 11γ.

¹⁹) Ἀνάλογον στάσιν ζῶου βλ. ἐπὶ αἰγυπτολιβυακοῦ πρίσματος ἐκ Καρνάκ Evans, Scripta Minoa, σ. 123 εἰκ. 58. Τὸν αἰλουρον εἰς ἀνακαθήμενην στάσιν βλ. εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 75 ἱερογλυφικὸν σημεῖον τοῦ καταλόγου Α τοῦ Evans.

²⁰) Βλ. ἀνάλογα Matz, Πίν. XVIII 2α καὶ XXI 4β.

²¹) Ἀνάλογα βλ. παρὰ Matz, Πίν. XVIII, Ic καὶ 5c.

Τῶν ἀγγείων ἐμφανίζεται ἱκανὴ ποικιλία: Εὐρύστομοι πίθοι (30γ), πίθοι μὲ ἐπίπεδα χεῖλη (26β), λέβητες (29γ), δίσκωτα σφαιρικά ἀγγεῖα (26γ, 27α, γ, 29β, γ, 44β, 10β, 15γ, 21α), ἀμφορεῖς (27α, 29β), πρόχοι (23γ, 27α, 28α, 49γ), ἀκκιδωτὰ ἢ πολὺωτα (49β). Ἀμφορεὺς ἐμφανίζεται μεταξὺ τῶν ἰδεογραμμάτων τῆς χροσῆς σφραγίδος 5α, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας πρόχους μὲ πόδα καὶ πρόχυσιν, ἀγγεῖον προφανῶς μεταλλικόν.

Ἰδιόρρυθμον ἀντικείμενον εἶναι τὸ τῆς 15β, ὁμοιάζον πρὸς περικεφαλαίαν. Λαβὴ τοξωτῇ, κερατοειδεῖς ἀποφύσεις καὶ ὀπαὶ (ἐνταῦθα τετραγωνικαί) τὸ πλησιάζουν πρὸς τὰ κωδωνόσχημα MMI εἰδώλια. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκειται περὶ κλιβάνου ἢ σκεύους.

Τινὰ σκευὴ περιλαμβάνονται εἰς τὰς σειρὰς τῶν ἱερογλυφικῶν σημείων τῶν δημοσιευμένων σφραγίδων. Δὲν γνωρίζομεν ποῖα ἀκριβῶς ἐξ αὐτῶν ἐπέχουν θέσιν πραγματικῶν ἰδεογραμμάτων. Ἡ γενομένη ἀνάλυσις δεικνύει ὅτι τινὰ τῶν παραστατικῶν σημείων ἀπετέλουν πρᾶγματι ἰδεογράμματα. Ἡ διὰ ἰδεογραμμάτων ἔκφρασις τῶν ἐννοιῶν ἀποτελεῖ ὥς γνωστόν, τὸ πρῶτον στάδιον τῆς γραφῆς, καὶ ἡ τοιαύτη γραφὴ ἐπὶ τῶν σφραγίδων διεσάφει ἰδίως τὰς ἀσχολίας καὶ ἰδιότητας τοῦ κατόχου των. Τὰ δύο πλοῖα τῶν σφραγίδων 22α καὶ 24α ἐχρησιμοποιήθησαν ὥς τοιαῦτα ἰδεογράμματα. Διὰ τούτων προστίθενται δύο νέα παραδείγματα εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὁ καθηγητὴς κ. Σπ. Μαρινάτος συνεκέντρωσεν εἰς τὴν περὶ τοῦ μινωικοῦ ναυτικοῦ μελέτην του²². Δύναται ἐπίσης νὰ προστεθῇ ἡ σχηματικὴ δήλωσις ἱστίου τοῦ 9β.

Ἱερογλυφικὰ σημεῖα εἰς σειρὰς, ἀποτελοῦντα πραγματικὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν, ἔχομεν ἐπὶ τῶν σφραγίδων 1δ, 5α, β, γ, δ, 7γ, 40β καὶ 41γ. Ἐκ τῶν σημείων τούτων (ὀφθαλμοῦ, διπλοῦ πελέκεως, διπλοῦ κλάδου, λόγχης, ἀμφορέως, πρόχου μετὰ προχύσεως, *template*, κιγκλιδώματος, βωμοειδοῦς, φράγματος, κοπάνου, βοοκεφαλῆς, κεφαλῆς λύκου, ἀρότρου, ἐγχειριδίου, βέλους, ὀκλάζοντος ἀνθρώπου καὶ κοπέως) ἄγνωστον εἶναι μόνον ἓν, τὸ σχήματος πιοειδοῦς βωμοῦ (τῆς σφραγίδος 5β). Ὁ ἀμφορεὺς ὅμως καὶ τὸ κιγκλιδωτὸν ὑπάρχουν μόνον εἰς τὰ ἱερογλυφικά τῶν πινακίδων καὶ παρηλλαγμένα πως (B 50 καὶ 45 τοῦ καταλόγου Evans). Ὁ κατάλογος A οὕτω δύναται νὰ συμπληρωθῇ διὰ δύο σημείων. Τὸ ὑπὸ τοῦ Evans ἀποκληθὲν «*template*» (ἐνταῦθα τὸ πρῶτον τοῦ 5α) κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Πλάτωνος ἀποδίδει αὐτὸν τὸν βασιλικὸν θρόνον μὲ τὰ χαρακτηριστικά του κοιλώ-

²²) Sp. Marinatos, La marine Créto-mycénienne ἐν BCH LVI (1933) σ. 179 κ.εξ.

ματα. Τοῦτο γίνεται ἔτι σαφέστερον ἀπὸ τὸ σχῆμα τοῦ σημείου εἰς τὸν κατάλογον Evans: ἀποδίδει τὸ διπλοῦν βάθυσμα τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ θρόνου καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν κατὰ τοὺς πόδας κύρτωσιν²³.

Καταλήγω μὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν δύο προσωπείων, ἐν εἶδει Γοργονείων, τῶν σφραγίδων 1β καὶ 2α. Τοιαῦτα προσωπεῖα δὲν εἶναι ἄγνωστα μεταξὺ τῶν μινωικῶν παραστάσεων. Διὰ τὴν παραλείψω τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸν φανταστικὸν κόσμον τῶν σφραγισμάτων τῆς Ζάκρου, ὑπομνήσκω τὴν λίαν ἀνάλογον σύνθεσιν ὁμοίου τετραπλεύρου πρίσματος ἐκ τῆς κεντρικῆς Κρήτης παρὰ Evans, P. of M. I, σ. 277 καὶ 207c.

Ἰδιαιτέρως ἀνάλογον εἶναι τὸ γοργόνειον τῆς πρώτης: δὲν ἐλλείπει οὔτε ἡ εἰς πτερύγια διαμόρφωσις τῶν ἐκβλαστήσεων, οὔτε ἡ ἀκκιδωτὴ κόμη, οὔτε τὰ δίλοβα, ὥσεὶ φέροντα ἐνώτια, ὧτα, οὔτε οἱ μακροὶ ὀδόντες. Εἰς τὸ δεύτερον ἡ κυριώτερα διαφορὰ εἶναι ὅτι τὰ ἐξαρτήματα ἐξελίσσονται ἐκατέρωθεν μᾶλλον ὥς ὄφεις παρὰ ὥς πτερύγια. Ἡ σχέσις μὲ τὰ προσωπεῖα τῆς Ἰστάρ καὶ ἄλλα ἀνάλογα τοῦ σουμερικοῦ ἰδίου κύκλου τῆς Ἀνατολῆς ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ Evans. Ἀλλὰ ὀρθώτερον ἀνεγνώρισεν ὁ κ. Μαρινᾶτος τὴν σχέσιν μὲ τὰ ἑλληνικὰ γοργόνεια, συγκεντρώσας καὶ ἄλλα ἀνάλογα παραδείγματα ἐκ σφραγίδων καὶ σφραγισμάτων τοῦ Μόχλου, Φαιστοῦ καὶ Ζάκρου καὶ τὰς περιέργους ἀποτροπαίους παραστάσεις τῶν μυλιακῶν προελληνικῶν ἀγγείων²⁴. Τὰ δύο νέα παραδείγματα στηρίζουν ἀσφαλέστερον τὴν ἄποψιν ταύτην. Ἡ ἠνωρθωμένη κόμη, οἱ βλοσυροὶ ὀφθαλμοί, οἱ ἐξέχοντες ὀδόντες, οἱ ἐλίσσόμενοι ὥς ὄφεις πλόκαμοι, τὰ ἐξέχοντα ὧτα εἶναι ἀποδεικτικά. Αἱ μορφαὶ αὗται ἐπεκράτησαν ὥς ἀποτροπαϊκαὶ καὶ ἡ ἐμφάνισίς των ἐπὶ σφραγίδων, αἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ τὴν ἐννοίαν περιάπτων, δὲν ξενίζει. Τὸ αὐτὸ ἀποτροπαϊκὸν προσωπεῖον δέον νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ πρόχειρον χάραγμα τῆς 45β: οἱ ὄφεις-πλόκαμοι ἐδηλώθησαν ἐκατέρωθεν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τὴν ρίνα ἀπεδόθησαν σχηματικῶς εἰς σχῆμα T, ὥς συνήθως εἰς παραστάσεις τοῦ προελληνικοῦ κύκλου.

²³) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ποδῶν συνδετικὴ κεραία εἰς τὸ ὠραῖον, πιθανῶς βασιλικόν, σφραγίδιον Μόχλου: Matz, Πίν. XIII, 9. Τὸ σημεῖον τοῦ «Θρόνου» ἐμφανίζεται μάλιστα ἐπὶ πολυτελῶν σφραγίδων, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς βασιλικαί, παρὰ Evans, Scripta Minoica, σ. 153, P 23 καὶ 24.

²⁴) Σπ. Μαρινᾶτου, Γοργόνες καὶ Γοργόνεια, «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς» 1927-8, σ. 7 κ.ἐξ.

Ἡ ὥς ἄνω γενομένη ἀνάλυσις ἀποδεικνύει τὴν σειρὰν τῶν πρισματικῶν σφραγιδολίθων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη ἀντιπροσωπευτικὴν γενικώτερον τοῦ εἴδους τούτου τῶν πρωτοκραητικῶν λίθων. Ἐπὶ πλέον συμπληρώνει τὰ διδάγματα, τὰ μέχρι σήμερον προκύψαντα ἐκ τῆς μελέτης τοῦ διακοσμητικοῦ καὶ παραστατικοῦ των κύκλου εἰς βαθμὸν σημαντικόν. Ἡ δημοσίευσίς τῶν πρωτοκραητικῶν σφραγιδολίθων ἄλλων σχημάτων τῆς Συλλογῆς θὰ προσφέρῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου ἀνάλογα διδάγματα.

ΑΓΝΗ ΞΕΝΑΚΗ